

Handelshögskolan
VID GÖTEBORGS UNIVERSITET

Ursprungslandsprincipen i tjänstedirektivet

Tillämpade studier, 20 poäng

Juridiska Institutionen

Programmet för juris kandidat examen

VT 2007

Författare: Emma Österdahl

Handledare: Thomas Erhag

Innehållsförteckning

1	Inledning	5
1.1	PRESENTATION AV ÄMNET.....	5
1.2	SYFTE.....	6
1.3	AVGRÄNSNINGAR	6
2	Ömsesidigt erkännande och ursprungslandsprincipen på tjänsteområdet.....	8
2.1	INLEDNING.....	8
2.2	PRINCIPEN OM ÖMSESIDIGT ERKÄNNANDE.....	9
2.2.1	Principen om ömsesidigt erkännande i praktiken	12
2.2.2	Exempel på tillämpligheten av principen	12
2.3	URSPRUNGLANDSPRINCIPEN	13
2.3.1	Ursprungslandsprincipen i praktiken.....	14
2.3.2	Exempel på tillämpligheten av principen	15
2.4	JÄMFÖRELSE.....	16
3	Direktiv om tjänster på den inre marknaden 2002-2006	18
3.1	VARFÖR ETT TJÄNSTEDIREKTIV?.....	18
3.1.1	Hinder för tjänsteleverantörer	19
3.1.2	Föreslagna åtgärder	21
3.2	FÖRSTA FÖRSLAGET TILL DIREKTIV OM TJÄNSTER PÅ DEN INRE MARKNADEN.....	21
3.2.1	Huvuddrag	22
3.2.1.1	Kapitel I.....	22
3.2.1.2	Kapitel II	23
3.2.1.3	Kapitel III.....	24
3.2.1.4	Kapitel IV.....	24
3.2.1.5	Kapitel V	25
3.2.2	Varför en ursprungslandsprincip?	25
3.2.3	Ursprungslandsprincipen i tjänstedirektivet	26
3.2.3.1	Undantag från ursprungslandsprincipen	27
3.2.3.2	Reflektioner.....	29
3.3	REAKTIONER PÅ DIREKTIVFÖRSLAGET OCH URSPRUNGLANDSPRINCIPEN.....	29

3.4	DET SLUTLIGA DIREKTIVET OM TJÄNSTER PÅ DEN INRE MARKNADEN	31
3.3.1	Ändringar	32
3.3.1.1	Kapitel I	32
3.3.1.2	Kapitel II	32
3.3.1.3	Kapitel III	33
3.3.1.4	Kapitel IV	33
3.3.1.5	Kapitel V	34
3.3.1.6	Kapitel VI	34
3.4.2	Frihet att tillhandahålla tjänster och därtill knutna undantag	35
3.4.2.1	Undantag från artikel 16	36
3.4.3	Sammanfattning	37
4	Artikel 16: En jämförelse och analys	38
4.1	JÄMFÖRELSE	38
4.2	Undantag	39
4.3	ARTIKEL OCH EG-FÖRDRAGET	40
5	Innebörden av artikel 16 slutliga lydelse	42
5.1	EN PRINCIP OM ÖMSESIDIGT ERKÄNNANDE?	42
5.2	EN NY KONSTRUKTION?	44
5.3	EN URSPRUNGLANDSPRINCIP?	45
5.4	AVSLUTANDE REFLEKTIONER	47
5.5	KONSEKVENSER	49
6	Slutsats	50
	Källförteckning	52

1 Inledning

1.1 Presentation av ämnet

År 2000 höll det Europeiska rådet ett extra möte i Lissabon. Under detta möte togs det beslut om en gemensam strategi, den så kallade Lissabonstrategin, för att öka den ekonomiska tillväxten, skapa fler jobb och ökad social sammanhållning i Europeiska Unionen (EU).¹ Målet för denna strategi är att göra den Europeiska Unionen till världens mest konkurrenskraftiga och dynamiska kunskapsbaserade ekonomi senast år 2010.² Ett mycket viktigt steg i detta är genomförandet av den inre marknaden för tjänster.³ År 2000 antog därför kommissionen en strategi för tjänster på den inre marknaden. Slutsatsen i denna strategi var att lagstiftning krävdes på tjänsteområdet,⁴ 2004 lade kommissionen fram ett förslag till direktiv om tjänster på den inre marknaden (tjänstedirektivet).⁵ Detta förslag visade sig dock vara mycket kontroversiellt⁶ och fick stor uppmärksamhet i media i de olika medlemsländerna⁷.

En av anledningarna till de starka reaktionerna var ursprungslandsprincipen som användes i direktivets artikel 16. Denna princip innebar att vid tillfälligt utövande av tjänster i ett annat land än ursprungslandet, skulle tjänsteleverantören följa ursprungslandets (etableringslandets) lagar och inte värdlandets. Likaså skulle ursprungslandet vara ansvarigt för tillsynen av tjänsteleverantören, även då denne utförde tjänster i ett annat medlemsland. Enligt direktivet skulle ett värdland enbart i vissa fall kunna kräva att dess lagar följdes.⁸ Att använda sig av en ursprungslandsprincip skulle innebära en ändring av vad som tidigare gällt på området för fri rörlighet för tjänster, nämligen principen om ömsesidigt erkännande som utarbetats av EG-domstolen. Många oroade sig för att ursprungslandsprincipen skulle leda till social dumping och snedvriden konkurrens.

Efter lång behandling i EU: s olika organ presenterades 2006 ett nytt förslag till tjänstedirektiv⁹. Den 12 december 2006 undertecknades direktivet av parlamentet och rådet

¹ Brysselkontoret, Detta är Lissabonstrategin

² KOM 2002/441

³ KOM 2002/441, s. 5

⁴ KOM 2002/441, s. 65

⁵ KOM 2004/2

⁶ Steiner m fl, s. 482

⁷ Hettne, Gammalt blir nytt, s. 4

⁸ KOM 2004/2, art 19

⁹ KOM 2006/160

och medlemsstaterna gavs tre år att implementera direktivet.¹⁰ Detta direktiv innehåller en mängd ändringar från det första förslaget till tjänstedirektiv. Många ändringar utgör dock klargöranden. En av de största ändringarna i direktivet är att ursprungslandsprincipen i artikel 16 tagits bort och artikel 16 stadgar istället en frihet att tillhandahålla tjänster. Artikel 16 har fått en helt annan lydelse än enligt första förslaget och värdlandet kan nu ställa krav på en tjänsteleverantör från ett annat medlemsland som tillfälligt vill utföra tjänster på dess territorium. Kraven måste dock alltid följa principerna om icke-diskriminering, nödvändighet och proportionalitet.

På grund av de kraftiga reaktioner mot ursprungslandsprincipen som uppstod i och med det första förslaget till tjänstedirektiv har jag beslutat att ägna min examensuppsats åt ämnet. Jag har för avsikt att behandla båda tjänstedirektiven, det första förslaget och det nu antagna direktivet. Innebörden av en ursprungslandsprincip kommer jag att behandla, liksom dess alternativ; principen om ömsesidigt erkännande, som även är gällande rätt på området fram till dess att direktivet blir bindande. Fokus kommer genom hela uppsatsen att vara på just artikel 16 i tjänstedirektivet, dess ursprungliga lydelse samt den antagna lydelsen.

1.2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att behandla utvecklingen av tjänstedirektivet, samt att analysera artikel 16 i tjänstedirektivet och vad artikeln har för innebörd i dess slutliga lydelse. Dessutom syftar uppsatsen till att titta på vilken betydelse ursprungslandsprincipens existens eller icke-existens kan ha för tjänstedirektivet effekter.

Uppsatsen kommer att behandla ändringarna i artikel 16 och jag har för avsikt att analysera innebörden av artikel 16 i dess slutliga lydelse. Jag tar i uppsatsen även ställning till vilka effekter det antagna tjänstedirektivet kan tänkas ge med hänsyn till den slutliga lydelsen av artikel 16. För att göra detta krävs först en genomgång av ursprungslandsprincipen och principen om ömsesidigt erkännande, samt av tjänstedirektivet.

1.3 Avgränsningar

Tjänstedirektivet är intressant ur flera synvinklar. Fokus i denna uppsats är dock på den fria rörligheten för tjänster då en tjänsteleverantör tillfälligt utför en tjänst i ett annat medlemsland än dennes ursprungsland. Avgränsningen mellan etableringsfrihet och fri rörlighet för tjänster

¹⁰ Europaparlamentets och rådets direktiv 2006/123/EG av den 12 december 2006 om tjänster på den inre marknaden, art. 44

kommer därför ej behandlas.¹¹ Uppsatsen utgår från tillfälliga tjänster och därmed uppstår inte någon konflikt med etableringsfriheten.

Fokus i uppsatsen är tjänstedirektivets artikel 16 och därtill knutna undantag. Övriga regler i direktivet kommer därför enbart att behandlas överskådligt.

¹¹ En problematisering av gränsdragningen mellan etablering och tjänstefrihet, se till exempel Otken Eriksson, Slagskepp eller kanonbåt? – EG-rättslig utvärdering av tjänstedirektivet, s. 207-210, samt Kjellgren, s. 174-177

2 Ömsesidigt erkännande och ursprungslandsprincipen på tjänsteområdet

2.1 Inledning

Fri rörlighet för tjänster stadgas i artikel 49 i EG-fördraget. Enligt artikel 49 ”skall inskränkningar i friheten att tillhandahålla tjänster inom gemenskapen förbjudas beträffande medborgare i medlemsstater som har etablerat sig i en annan stat inom gemenskapen än mottagaren av tjänsten”. Friheten gäller då tjänsteleverantören flyttar på sig till en annan medlemsstat för att utöva en tjänst, då tjänstemottagaren åker till en annan medlemsstat för att motta tjänsten och då enbart tjänsten korsar gränsen mellan två medlemsländer och både utövare och mottagare befinner sig i sitt respektive hemland.¹² Det avgörande är att tjänsteleverantören och tjänstemottagaren är invånare i olika medlemsstater.

I artikel 50 i EG-fördraget definieras tjänster som prestationer som normalt utförs mot ersättning och som inte faller in under fri rörlighet för varor, kapital eller personer. Tjänster definieras alltså negativt i EG fördraget. De andra grundläggande friheterna måste uteslutas för att det skall kunna röra sig om en tjänst. Artikel 50 ger även några exempel på vad som skall anses som tjänst: Verksamhet av industriell natur, verksamhet av kommersiell natur, verksamhet inom hantverk och verksamhet inom fria yrken skall ses som tjänster. EG-domstolen har genom praxis ytterligare definierat vad som skall anses som tjänst: turism, sjukvård, finansiell rådgivning, lotterier, arbetsförmedling och försäkringstjänster har bland annat ansetts som tjänster.¹³

För att en person som utför en prestation i ett annat medlemsland än hemlandet skall omfattas av den fria rörligheten för tjänster, krävs också att verksamheten är av tillfällig karaktär.¹⁴ Vid bedömningen om en verksamhet skall anses vara av tillfällig karaktär eller inte är det dock inte enbart tjänstens varaktighet som skall vara avgörande. Enligt EG-domstolen i *Gebhard*-målet¹⁵ är en tjänsts tillfälliga karaktär också beroende av hur ofta den ägt rum, dess regelbundenhet och kontinuitet.¹⁶ EG-domstolen har också framhållit vikten av att en helhetsbedömning görs. En person kan ha rätt att skaffa sig viss infrastruktur i värdlandet, så

¹² Steiner m fl, s. 470

¹³ Barnard, s. 335

¹⁴ Dom av den 21 juni 1974 i mål 2/74, Jean Reyners v. Belgium State, REG 1974, s. 631

¹⁵ Dom av den 30 november 1995 i mål C-55/94, Reinhard *Gebhard* mot Consiglio dell'Ordine degli Avvocati e Procuratori di Milano, REG 1995, s. I-4165

¹⁶ Mål C-55/94 *Gebhard*, p. 5

som ett kontor, utan att anses som etablerad, så länge övriga omständigheter talar för att verksamheten är av tillfälligkaraktär.¹⁷ Att avgöra en verksamhets karaktär är av stor vikt då en verksamhet som inte är av endast tillfällig karaktär omfattas av reglerna för etablering. De villkor som gäller för etablering i en medlemsstat är mycket strängare än de som gäller för tillhandahållande av tjänster.¹⁸ Det är framför allt viktigt att avgöra om det rör sig om tillfällig tjänsteutövning eller etablering på grund av de krav som värdlandet kan ställa på företaget och dess verksamhet om företaget anses ha etablerat sig i värdlandet.

Innebörden av fri rörlighet för tjänster och hur medlemslänternas reglering på området bör se ut har definierats och utvecklats i EG-domstolens praxis med hjälp av EG-fördraget. EG-domstolen har arbetat fram en princip som skall gälla för fri rörlighet på den inre marknaden: principen för ömsesidigt erkännande.

I det första förslaget till tjänstedirektiv föreslog kommissionen att ursprungslandsprincipen skulle tillämpas på tjänsteområdet i stället för den i praxis utarbetade principen om ömsesidigt erkännande. Dessa båda principer är dock mycket lika och ursprungslandsprincipen kan användas alternativt till principen om ömsesidigt erkännande. Nedan följer en genomgång av de båda principerna. Då den här uppsatsen har sitt ursprung i tjänstedirektivet kommer principerna att förklaras huvudsakligen avseende fri rörlighet för tjänster, även om de är tillämpliga även på andra områden.

2.2 Principen om ömsesidigt erkännande

För att få en ordentlig förståelse för vad principen om ömsesidigt erkännande innebär redogörs nedan för EG-domstolens praxis och vad som fram till tjänstedirektivets antagande gäller rörande fri rörlighet för tjänster.

Principen om ömsesidigt erkännande handlar om att respektera och erkänna andra medlemsstaters lagstiftning. Är en produkt eller tjänst god nog för konsumenterna i ett medlemsland i EU bör den även vara det för konsumenterna i ditt medlemsland.¹⁹ Principen om ömsesidigt erkännande har vuxit fram genom EG-domstolens praxis. Då EG-domstolen tillämpade principen första gången, i *Cassis de Dijon*-målet²⁰, rörde målet fri rörlighet för varor. Principen har sedan fått ställning som en materiell rättsregel och principen om ömsesidigt erkännande kan nu anses utgöra en allmän rättsprincip inom gemenskapsrätten.²¹

¹⁷ Mål C-55/94 Gebhard, p. 5

¹⁸ Öberg, s. 42

¹⁹ Öberg, s. 53

²⁰ Dom av den 20 februari 1979 i mål 120/78, Rewe-Zentral, kallat Cassis de Dijon, REG 1979, s. 649

²¹ Öberg, s. 51

På den inre marknaden råder ett diskrimineringsförbud. Det är ej tillåtet att behandla utländska varor eller tjänster sämre än inhemska på grund av deras ursprung.²² Då en stat vidtar en åtgärd av något slag mot en vara eller en tjänst och denna åtgärd inte är diskriminerande, direkt eller indirekt, på grund av varans eller tjänsteleverantörens ursprung, kan åtgärden i sig ändå utgöra ett handelshinder inom EU. Principen om ömsesidigt erkännande har tre viktiga delar. Den första delen av principen förbjuder indirekt diskriminering. Regler som inte direkt syftar på och diskriminerar på grund av en varas ursprung kan trots allt vara diskriminerande, genom att den drabbar utländska varor hårdare än inhemska. Dessa regler är indirekt diskriminerande och bör ej tillåtas.

Domstolen påpekade i *Cassis de Dijon*-målet att skillnader i de olika medlemsstaternas regler gällande försäljning och annat av en viss vara, kan leda till indirekt diskriminerande hinder på den gemensamma marknaden. Dessa hinder måste i vissa fall accepteras, i den mån bestämmelserna är ”nödvändiga för att tillgodose tvingande hänsyn, i synnerhet i fråga om effektiv skattekontroll, skydd för folkhälsan, god handelssed och konsumentskydd”.²³ Genom detta uttalande ställde domstolen upp sitt andra krav som gäller nödvändighet. Endast då ett krav eller en regel från en medlemsstat är nödvändig på grund av tvingande hänsyn till allmänintresset är den tillåten, även om den är indirekt diskriminerande. Regeln måste även uppfylla ett tredje steg. Den måste även vara proportionell i förhållande till målet man vill uppnå.²⁴ Ofta räcker det att konsumenten blir tillräckligt informerad, via text på en etikett på en vara eller liknande, och en handelshindrande regel behövs därmed inte.

Syftet med principen om ömsesidigt erkännande är att samordna tillämpningen av två konkurrerande rättsordningar inom gemenskapen.²⁵ Båda rättsordningarna förblir tillämpliga, men värdlandet måste beakta faktiska och rättsliga förhållanden i ursprungslandet och vissa handelshindrande regler i värdlandet får inte tillämpas. Man vill undvika att en vara, eller tjänst, blir utsatt för onödiga dubbelkontroller och liknande som kan ha en handelshindrande verkan. Denna princip vilar på en princip om ömsesidigt förtroende mellan medlemsstaterna. Om en produkt, till exempel likör, är god nog för att konsumeras av tyska konsumenter bör den även vara god nog för svenska konsumenter och ska inte behöva utsättas för ytterligare

²² EG-fördraget, art. 12

²³ Mål 120/78 *Cassis de Dijon*, p. 8

²⁴ Mål 120/78 *Cassis de Dijon*, p. 13

²⁵ Öberg, s. 51

krav på märkning eller liknande.²⁶ Det krävs dock att en tjänsteleverantör lagligen utför samma eller liknande tjänster i sitt ursprungsland.²⁷

Ställer import-/värdlandet krav på varan eller tjänsten krävs det att importlandet visar att dessa krav kan hänföras till tvingande hänsyn till allmänintresset eller, då det gäller varor, art 30, samt att de är både nödvändiga och proportionella. Den uppräknade av tvingande hänsyn till allmänintresset som domstolen gjorde i *Cassis de Dijon* har sedan utökats av domstolen. Katalogen rörande vad som kan utgöra tvingande hänsyn till allmänintresset innehåller även till exempel folkhälsa, miljöskydd, trafiksäkerhet och konsumentskydd.²⁸ Det är också viktigt att notera att denna katalog inte är uttömmande, medlemsstaterna kan hänvisa till andra intressen, men måste då motivera varför de är skyddsvärda.

Principen om ömsesidigt erkännande är inte absolut och skall inte tillämpas med automatik. Det är inte en princip som anger vilken nations lag som skall tillämpas eller som förutsätter att värdlandet på förhand erkänner ursprungslandets regler. Vårdlandet kan alltid tillämpa nationell rätt, men om värdlandets åtgärder hindrar en varas tillträde till marknaden måste dessa åtgärder vara nödvändiga och proportionella till skydd för ett tvingande hänsyn av allmänintresse.²⁹ Skulle ursprungslandet eller exportören anse att värdlandets åtgärder är för ingripande kan de vända sig till domstol för att få tillträde till marknaden. Domstolen kan då med hjälp av principen om ömsesidigt erkännande avgöra om värdlandets åtgärder är godtagbara eller ej trots att de hindrar den fria rörligheten.

I domslutet till bland annat *Säger/Dennemeyer-målet*³⁰ hänvisar EG-domstolen till principen om ömsesidigt erkännandes tillämplighet även på tjänsteområdet. Domstolen säger att:

”Friheten att tillhandahålla tjänster, som är en grundläggande princip, får endast inskränkas genom regler som grundas på tvingande hänsyn till allmänintresset och som gäller för alla fysiska eller juridiska personer som utövar verksamhet på den mottagande medlemsstatens territorium, i den mån detta intresse inte skyddas genom de regler vilka den person som tillhandahåller tjänsten är underkastad i den medlemsstat där han är etablerad”.³¹

²⁶ Öberg, s. 53

²⁷ Öberg, s. 57

²⁸ Kommerskollegium, Ursprungslandsprincipen i praktiken, s. 13

²⁹ Öberg, s. 51 ff.

³⁰ Dom av den 25 juli 1991 i mål C-76/90, Manfred Säger v Dennemeyer & Co. Ltd., REG 1991, s. I-4221

³¹ Mål C-76/90 Säger/Dennemeyer, p. 15

Principen om ömsesidigt erkännande gäller alltså även för tjänsteleverantörer som tillfälligt utför tjänster i ett annat medlemsland.

2.2.1 Principen om ömsesidigt erkännande i praktiken

Principen om ömsesidigt erkännande är nu gällande rätt inom EU. På den fria rörlighetens område gäller principen både för varor och för tjänster till följd av EG-domstolens praxis. Rådet och kommissionen har dock förespråkade ömsesidigt erkännande på ett flertal andra områden och nu gäller bland annat:

- Ömsesidigt erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område.
- Ömsesidigt erkännande av avgöranden om föräldraansvar.
- Ömsesidig verkställighet av domar i mål om umgängesrätt när det gäller barn.³²

Via EG-domstolens praxis tillämpas principen, som nämnts, på fritt tillhandahållande av tjänster på den inre marknaden. Det innebär att en tjänsteleverantör skall kunna utföra sina tjänster i andra medlemsstater i EU och de staterna skall ge denne rätt att utföra sina tjänster utan yttre begränsningar. De enda hinder som tillåts från värdlandet är hinder som är icke-diskriminerande och nödvändiga för att tillvara värden av allmänintresse. Dessutom krävs det att hindren är proportionella.

2.2.2 Exempel på tillämpligheten av principen

En finsk snickare kommer till Sverige för att bygga en bastu. Han omfattas då av den fria rörligheten för tjänster. Enligt gällande praxis är svensk lagstiftning tillämplig då han utför tjänsten i Sverige. Skulle Sverige kräva att snickare innehar ett specifikt certifikat för att få utöva sitt yrke i Sverige skulle den finska snickaren behöva detta certifikat. Enligt diskrimineringsförbudet i EG-fördraget och principen om ömsesidigt erkännande får han dock inte utsättas för någon typ av diskriminering, direkt eller indirekt. Det skall inte vara svårare för en finsk byggnadsarbetare att arbeta i Sverige än för en svensk. Sverige är skyldigt att beakta de regler och villkor som han redan är underkastad i Finland. Den finske snickaren skulle därför kunna vända sig till en domstol eller myndighet och kräva att få utöva sitt yrke i Sverige i enlighet med EG-rättens fria rörlighet för tjänster. Enligt principen om ömsesidigt erkännande är nämligen Sverige skyldigt att låta snickaren utöva sina tjänster, då han innehar denna rätt i Finland och lagligen utövar samma eller liknande tjänster i Finland. Att behöva uppfylla kraven på ett svenskt snickarcertifikat skulle innebära att den finska snickaren har svårare att utöva sina tjänster i Sverige än i Finland, då han inte bara i Finland behöver bli

³² Öberg, s. 67

godkänd. Han skulle bli drabbad av dubbla krav. Enbart om tjänsteutövningen, utan certifikat, skulle strida mot allmänintresset i Sverige skulle ett krav på ett svenskt certifikat vara möjligt.

2.3 Ursprungslandsprincipen

Ursprungslandsprincipen påminner, som tidigare nämnts, mycket om principen om ömsesidigt erkännande. Båda principerna har som utgångspunkt att det är tillräckligt om tjänstetillhandahållaren uppfyller kraven i ursprungslandet för att kunna tillhandahålla tjänster i andra medlemsländer. Ursprungslandsprincipen innebär dock att en tjänsteleverantör *enbart* behöver följa regler från ursprungslandet då han utövar tjänster. Detta gäller oavsett om han utför tjänsten i ursprungslandet eller i en annan medlemsstat. Ursprungslandsprincipen innebär således ett krav på medlemsstater att acceptera de regler som gäller i tjänsteleverantörens hemstat och att tjänsten utövas i värdlandet på de villkor som gäller i ursprungslandet och inte i värdlandet. Värdlandet måste per automatik acceptera att en tjänsteleverantör från ett annat medlemsland följer ursprungslandets regler.

Ursprungslandsprincipen innebär också, förutom att ursprungslandets regler skall tillämpas, att ursprungslandet är ansvarigt för tillsynen över de tjänster som ett företag utför. Ursprungslandet skall alltså även utöva tillsyn över tjänsteleverantörer som tillfälligt utför tjänster i ett annat medlemsland.

Ofta ges det dock små möjligheter till värdlandet att begränsa tjänsteutövandet eller ställa krav på hur tjänsteutövningen skall gå till i värdlandet. Även ursprungslandsprincipen innehåller alltså möjligheter att hindra fri rörlighet med hänvisning till vissa tvingande allmänintressen, med hänsyn till proportionalitet och nödvändighet. Ursprungslandsprincipen innebär dock ändå att företag ges i stort sett automatisk tillgång till rätten att utöva tjänster i andra medlemsstater.³³

Än så länge har ursprungslandsprincipen enbart använts eller föreslagits på tjänsteområdet, men principen skulle även kunna användas på de övriga friheterna. Om den skulle tillämpas på varor skulle det innebära att en vara enbart behövde uppfylla kraven i det land där den tillverkats och satts på marknaden, och att importlandet inte skulle kunna ställa några ytterligare krav, på till exempel märkning eller innehåll.

En ursprungslandsprincip i ett direktiv eller en förordning kan vara både stark och svag. En svag ursprungslandsprincip tillåter värdlandet att göra ett stort antal undantag från ursprungslandsprincipen, antingen i vissa situationer och/eller rörande vissa tjänster. En svag

³³ Kommerskollegium, Ursprungslandsprincipen – den enda vägen, s. 5

ursprungslandsprincip motsvarar alltså i stort sett principen om ömsesidigt erkännande. En ursprungslandsprincip som däremot begränsar antalet undantag till väldigt få eller inga alls är en stark ursprungslandsprincip. Denna skiljer sig betydligt från principen om ömsesidigt erkännande, då värdlandet i dessa fall i stort sett inte har någon möjlighet till invändningar och den fria rörligheten blir total.³⁴

2.3.1 Ursprungslandsprincipen i praktiken

I dagens gemenskapsrättsliga lagstiftning återfinns ursprungslandsprincipen på tre ställen: i E-handelsdirektivet³⁵, TV-direktivet³⁶ och på försäkringsområdet.

På försäkringsområdet har ursprungslandsprincipen införts enbart delvis. Genom rådets direktiv 92/49/EEG³⁷ och 2002/83/EG³⁸ ges, efter hemlandets godkännande, försäkringsbolag rätt att bedriva försäkringsverksamhet i hela EU. Världlandet har möjlighet att hindra ett försäkringsbolag att utöva sina tjänster om de strider mot de rättsregler som gäller i världlandet till skydd för allmänintresset. Det är dock enbart försäkringsbolagets hemland som får övervaka försäkringsbolagets verksamhet.³⁹

E-handelsdirektivets syfte är att undanröja hindren för fri rörlighet för IT-samhällets tjänster. Direktivet berör alla tjänster som erbjuds över nätet liksom e-reklam och annan marknadsföring över nätet. I direktivet hittar man ursprungslandsprincipen i artiklarna 3.1 och 3.2. Där föreskrivs att leverantörerna ska tillhanda hålla sina tjänster på grundval av regelverket i den medlemsstat där de är etablerade. Det är även ursprungslandet som har till uppgift att övervaka de tjänster som tillhandahålls. Enligt detta direktiv är dock antalet undantag som kan göras från ursprungslandsprincipen betydligt färre än på försäkringsområdet. Det finns möjlighet att göra permanenta undantag eller enskilda undantag. Dessa undantag motsvarar ett flertal av de tvingande hänsyn till allmänintresset som EG-domstolen slagit fast. Förteckningen på möjliga undantag i direktivet är dock tänkt att vara uttömmande och de skall därmed troligtvis tolkas strikt. Detta innebär också att

³⁴ Otken Eriksson, Är vi mogna för ursprungslandsprincipen, s. 545

³⁵ Direktiv 2000/31/EG om vissa rättsliga aspekter på informationssamhällets tjänster, särskilt elektronisk handel, på den inre marknaden

³⁶ Direktiv 97/36/EG av den 30 juni 1997 om ändring av rådets direktiv 89/552/EEG om samordning av vissa bestämmelser som fastställts i medlemsstaternas lagar och andra författningar om utförandet av sändningsverksamhet för television

³⁷ Rådets direktiv 92/49/EEG om samordning av lagar och andra författningar som avser annan direkt försäkring än livförsäkring samt om ändring av direktiv 73/239/EEG och 88/357/EEG

³⁸ Rådets direktiv 2002/83/EG om livförsäkring

³⁹ Kommerskollegium, Ursprungslandsprincipen i praktiken, s. 5

chanserna är små att andra tvingande hänsyn till allmänintresset skall godtas som rättfärdigande av inskränkningar på E-handelsområdet.⁴⁰

TV-direktivet skall säkerställa fri rörlighet för TV-sändningar. Direktivet innehåller en sändarstatsprincip, motsvarande ursprungslandsprincipen, vilken kräver att ett programföretag ska följa de bestämmelser som gäller i sändarlandet. Medlemsstaterna får inte underkasta programföretag från en annan medlemsstat ytterligare kontroll före mottagning eller återsändning och de ska säkerställa en fri mottagning av TV sändningar. Även TV-direktivet tillåter att undantag görs från sändarstatprincipen, men det finns ingen möjlighet för permanenta undantag utan enbart för enskilda undantag. De undantag som tillåts gäller för sändningar som *uppenbart, allvarligt och grovt* kan skada den fysiska, mentala eller moraliska utvecklingen hos underåriga t.ex. genom att visa pornografi eller onödigt våld, och även för sändningar som uppmanar till hat grundat på ras, kön, religion eller nationalitet.⁴¹

Försäkringsdirektiven, E-handelsdirektivet och TV-direktivet har begränsade tillämpningsområden och detta innebär att deras ursprungslandsprincip inte påverkar så många rättsområden. TV-direktivet är det direktiv som medger minst antal undantag, detta tros bero på att direktivet enbart rör gränsöverskridande sändningar och det faktum att ursprungslandsprincipen påverkar medlemsstaternas lagstiftning i förhållandevis liten utsträckning. Ursprungslandsprincipen i E-handelsdirektivet påverkar fler sektorer och rättsområden och troligtvis är detta anledningen till att ett större antal undantag tillåts där i.⁴²

2.3.2 Exempel på tillämpligheten av principen

En finsk snickare kommer till Sverige för att bygga en bastu, han omfattas då av den fria rörligheten för tjänster. Enligt ursprungslandsprincipen gäller då att den finske snickaren enbart behöver följa finsk lag när han utför sina tjänster. Finland är också det land som är skyldigt att övervaka tjänsteleverantören och se till att han utför tjänsten på ett korrekt sätt och följer tillämpliga lagar. Sverige skulle inte kunna ställa några ytterligare krav på snickarens tjänsteutövning. Enbart i det fall att det direktiv i vilket ursprungslandsprincipen angetts, tillåter värdlandet att tillämpa sin lag på tjänsteleverantören skulle det vara möjligt för Sverige att ställa krav på snickaren.

⁴⁰ Öberg, s. 75

⁴¹ Kommerskollegium, Ursprungslandsprincipen i praktiken, s. 7

⁴² Kommerskollegium, Ursprungslandsprincipen i praktiken, s. 10 f.

2.4 Jämförelse

Både ursprungslandsprincipen och principen om ömsesidigt erkännande har samma grundtanke: Det är tillräckligt om tjänsteleverantören uppfyller kraven i ursprungslandet. Likaså gäller enligt båda principerna att det är värdlandet som skall rättfärdiga de inskränkningar de önskar göra till hinder för den fria rörligheten.⁴³ Enligt ursprungslandsprincipen är det dock alltid ursprungslandets regler som skall tillämpas. Enligt principen om ömsesidigt erkännande är det värdlandets regler som skall tillämpas. Först då två länders regleringar kommer i konflikt med varannan skall värdlandet motivera de krav det ställer på tjänsteleverantören eller varan.

De skäl som kan anföras vid hindrande av den fria rörligheten måste enligt båda principerna hänföras till tvingande allmänintressen och åtgärderna måste vara nödvändiga och proportionella. När ursprungslandsprincipen används är dock det antal möjligheter att vidta åtgärder, som hindrar den fria rörligheten, betydligt färre än enligt principen om ömsesidigt erkännande. Då ursprungslandsprincipen tillämpas är det enbart de undantag som anges i det direktiv eller fördrag där den tillämpas, som kan framhållas. När principen om ömsesidigt erkännande är tillämplig till följd av praxis, så som idag, finns det ingen uttömmande katalog som anger vad som kan anses som tvingande allmänintressen.

Enligt ursprungslandsprincipen är det hemlandet som är ansvarigt för tillsynen av tjänsterna, även om en tjänst tillhandahålls i ett annat medlemsland. Då principen om ömsesidigt erkännande tillämpas är det värdlandet som skall utöva tillsynen.

Något som också är viktigt att lägga märke till är att principen om ömsesidigt erkännande och ursprungslandprincipen är två olika slags principer. Ursprungslandsprincipen är en regleringsprincip som används i harmoniseringslagstiftning. Den har inte använts i särskilt stor utsträckning, men det är trots allt viktigt att notera. Ursprungslandsprincipen är inte en princip som tillämpas av EG-domstolen. Ursprungslandsprincipen återfinns enbart i harmoniseringslagstiftning och syftar till att medlemsländerna skall tillämpa eller på förhand erkänna regler i ursprungsstatens rättordning. Principen om ömsesidigt erkännande är däremot domstolsskapad och är inte avsedd som en regleringsprincip utan som en processuell bevisbörderegler. Dessa två principer skiljer sig alltså genom att den ena är en regleringsprincip och den andra är en bevisregel från praxis.⁴⁴ Enligt Ulf Öberg är det väldigt viktigt att göra denna distinktion mellan de båda principerna.⁴⁵ Han påpekar också att

⁴³ Kommerskollegium, Ursprungslandsprincipen i praktiken, s. 3 f.

⁴⁴ Öberg, s. 51 ff.

⁴⁵ Öberg, s. 70

principen om ömsesidigt erkännande inte är en absolut eller automatisk regel. Ursprungslandsprincipen däremot är automatisk och ursprungslandets lag skall per automatik godkännas i värdlandet.⁴⁶

⁴⁶ Öberg, s. 70 f.

3 Direktiv om tjänster på den inre marknaden 2002-2006

3.1 Varför ett tjänstedirektiv?

År 2000 höll det Europeiska rådet ett extra möte i Lissabon. Under detta möte togs det beslut om en gemensam strategi, den så kallade Lissabonstrategin, för att öka den ekonomiska tillväxten, skapa fler jobb och ökad social sammanhållning i EU.⁴⁷ Målet för denna strategi är att göra den Europeiska Unionen till världens mest konkurrenskraftiga och dynamiska kunskapsbaserade ekonomi senast år 2010.⁴⁸ Ett steg för att uppnå dessa mål är att se till att den inre marknaden förverkligas. Det konstaterades att en av de viktigaste delarna är genomförandet av den inre marknaden för tjänster.⁴⁹ Tyvärr berörs inte tjänster av den fria rörlighet på den inre marknaden så som varor, trots EG-domstolens försök att tillämpa artikel 49 och principen om ömsesidigt erkännande på tjänsteområdet.⁵⁰ Kommissionen antog därför en ”Strategi för tjänster på den inre marknaden”⁵¹. De har enligt strategin utvärderat den fria rörligheten för tjänster och kommit med förslag på åtgärder för att förverkliga den fria rörligheten.

Den ekonomiska tillväxten inom EU vilar till stor del på tjänster. Tjänster utgör ca 70 % av BNP och arbetstillfällena i majoriteten av medlemsländerna.⁵² Tjänstesektorn blir dessutom större och större allt som tiden går och det blir allt vanligare att företag låter externa aktörer ta hand om delar av verksamheten. Olika sorters tjänster och nya områden som tjänster erbjuds på har utvecklats från de traditionella tjänstesektorerna. Förr utgjorde traditionella tjänstesektorer som transport, turism, vård och finansiella tjänster huvuddelen av tjänstemarknaden. Idag är utbudet av tjänster mycket större och tjänster som miljövård, avfallshantering, konsultverksamhet och databehandling har utvecklats.⁵³ En studie från

⁴⁷ Brysselkontoret, Detta är Lissabonstrategin

⁴⁸ KOM 2002/441

⁴⁹ KOM 2002/441, s. 5

⁵⁰ Steiner m fl, s. 482

⁵¹ KOM 2000/888, Meddelande från kommissionen till rådet och Europaparlamentet – En strategi för tjänster på den inre marknaden

⁵² Barnard, s. 330

⁵³ KOM 2002/441, s. 5

kommissionen visar att om en faktisk inre marknad för tjänster skapas skulle EU: s tillväxt öka med 1,1 procent vilket innebär cirka 130 miljarder € ytterligare till EU: s ekonomi.⁵⁴

Möjligheterna för tjänsteleverantörer att erbjuda sina tjänster i andra medlemsstater är dock inte så stora som de skulle kunna vara. Det är till exempel möjligt att jämföra den fria rörligheten för tjänster med den fria rörligheten för varor. Varor och tjänster omfattas av liknande metoder för bedömning av rörlighetshindrande åtgärder, principen om ömsesidigt erkännande omfattar tillexempel båda områdena, men den fria rörligheten för varor är mycket större än den för tjänster. Enligt EG-domstolens praxis och principen om ömsesidigt erkännande skall alla tjänsteleverantörer kunna utöva sina tjänster i andra medlemsstater utan att behöva utsättas för dubbelkontroller. De enda hinder som tillåts från värdlandet är icke-diskriminerande hinder som är nödvändiga av tvingande hänsyn till allmänintresset och som är proportionella. Trots detta har kommissionen i sina utredningar stött på en mängd hinder mot den fria rörligheten för tjänster.

3.1.1 Hinder för tjänsteleverantörer

I sin rapport ”Situationen på den inre marknaden för tjänster” tar kommissionen upp ett mycket stort antal hinder för tjänsteleverantörers etablering i en annan medlemsstat samt för utförandet av en tjänst i en annan medlemsstat.⁵⁵ Det finns risk för att en tjänsteleverantör stöter på krav på tillstånd eller yrkeskvalifikationer, en skyldighet att vara etablerad eller bosatt i den stat tjänsten levereras, krav på registrering, rekommenderade priser med mera.⁵⁶ Flertalet av dessa hinder är dessutom sådana som ej är tillåtna enligt principen om ömsesidigt erkännande.⁵⁷

Kommissionen konstaterade att det stora antal hinder en tjänsteleverantör kan möta beror på flera olika faktorer. De flesta tjänster är mer komplexa och immateriella i sin karaktär, än varor, och tjänsteleverantörernas kunskap och kompetens spelar stor roll. Detta leder till att tjänsteområdet omfattas av betydligt mer omfattande och komplicerade regler än varuområdet.⁵⁸ Dessutom är det vid varuexport varorna som korsar gränsen. När det gäller

⁵⁴ Europaparlamentets resolution om meddelandet från kommissionen till rådet, Europaparlamentet, Ekonomiska och sociala kommittén och Regionkommittén: Översyn av strategin för den inre marknaden 2002 - Att uppfylla löftena (KOM(2002) 171 - C5-0283/2002 - 2002/2143(COS)), punkt D

⁵⁵ KOM 2002/441

⁵⁶ KOM 2002/441, s. 14 ff.

⁵⁷ KOM 2002/441, s. 48

⁵⁸ KOM 2003/238, Kommissionens meddelande till rådet, europaparlamentet, europeiska ekonomiska och sociala kommittén och regionkommittén, Strategin för den inre marknaden, Prioriteringar för 2003-2006, s. 10

tjänster är det ofta tjänsteleverantören, personalen, utrustningen *och* materialet som behöver korsa gränsen.⁵⁹

Det faktum att medlemsstaterna inte har förtroende för varandra väger också tungt. Myndigheter litar inte på kvalitén på andra medlemsstaters rättsystem⁶⁰ och kräver därför att tjänsteleverantörer från andra medlemsstater uppfyller nationella krav utöver ursprungsstatens krav. Allt detta har lett till att fri rörlighet för tjänster hittills varit mer ett rättsligt begrepp än en konkret realitet.⁶¹ Kommissionen nämner också medlemsstaternas obenägenhet att uppdatera sina rättsystem efter EG-domstolens praxis som ett skäl till att hindren inte avlägsnas.⁶² Det finns många exempel på små och medelstora företag som gått miste om kontrakt på grund av de stora förseningar som uppstått när de försökt skaffa tillstånd eller uppfylla olika administrativa formaliteter hos flera olika myndigheter i värdlandet.⁶³ Det är också viktigt att notera att hinder för en enda tjänst leder till svårigheter för andra tjänster då nästan alla tjänster har ett inbördes beroende. I stort sett alla tjänsteleverantörer använder sig av tjänster själva för att kunna utöva sitt yrke.⁶⁴

Med tanke på hur stor del av ekonomin i Europa som utgörs av tjänster är det inte konstigt att ökad rörlighet för tjänsteleverantörer skulle innebära mycket positivt för EU. I framtiden kommer den större delen av alla nya arbetstillfällen inom EU att finnas i tjänstesektorn. En ökad konkurrens över gränserna mellan aktörer i olika medlemsländer skulle troligtvis öka produktiviteten.⁶⁵ Om inte hindren på den inre marknaden elimineras kommer inte bara konkurrensen och produktiviteten på tjänsteområdet att påverkas utan också tjänstemottagarna. Konsumenter och företag i EU kommer inte att få tillgång till det större utbud av tjänster som med hjälp av den inre marknaden kan komma till stånd. Inte heller de bättre priser, den bättre kvalitén och den innovation som kommer bli en konsekvens av större rörlighet för tjänsteleverantörer, kommer att nå den slutliga tjänstemottagaren.⁶⁶

Det är framför allt de små och medelstora företagen som drabbas av hindren på den inre marknaden. För dem är de extra kostnader, som till exempel export av tjänster innebär, så stora att de inte har möjlighet att försöka sälja tjänster i andra medlemsländer. De har inte samma möjlighet att anställa specialister och att anpassa sig efter olika rättsystem vilket större

⁵⁹ KOM 2002/441, s. 6

⁶⁰ KOM 2002/441, s. 48

⁶¹ KOM 2003/238, s. 10

⁶² KOM 2002/441, s. 49

⁶³ Kjellgren, s. 169

⁶⁴ KOM 2002/441, s. 52 f.

⁶⁵ KOM 2002/441, s. 51

⁶⁶ KOM 2002/441, s. 14

företag har.⁶⁷ I slutändan är det dock ändå slutanvändarna och konsumenterna som får bära de extra kostnader som hinder för tjänster på den inre marknaden innebär. Det är de som drabbas av att priserna ligger kvar på en högre nivå än vad de skulle behöva och som går miste om det breda utbudet av tjänster.⁶⁸

3.1.2 Föreslagna åtgärder

I sina slutsatser i rapporten ”Situationen på den inre marknaden för tjänster” konstaterar kommissionen att:

”De förluster i fråga om sänkt konkurrenskraft som den europeiska ekonomin i sin helhet drabbas av bör inte underskattas. På detta stadium står det klart att det mål som Europeiska rådet satte upp vid sitt möte i Lissabon – att den europeiska ekonomin skall bli världens mest konkurrenskraftiga – *inte kan uppnås annat än om funktionen hos den inre marknaden för tjänster ändras i grunden inom den närmaste framtiden.*”⁶⁹

Kommissionen konstaterar att EU behöver förenkla och avskaffa onödiga administrativa bördor för tjänsteföretagen och minska byråkratin. De uppmärksammar också vikten av att uppmuntra tjänsteleveranser över gränserna i EU och att det skall vara lika enkelt att tillhandahålla en tjänst mellan medlemsstaterna som i en och samma medlemsstat. För att uppnå dessa mål ansåg kommissionen att lagstiftning krävdes.⁷⁰ Konsekvensen av detta blev ”Förslag till rådets och europaparlamentets direktiv om tjänster på den inre marknaden”⁷¹.

3.2 Första förslaget till direktiv om tjänster på den inre marknaden

Den 6 februari 2004 presenterade kommissionen sitt ”Förslag till rådets och europaparlamentets direktiv om tjänster på den inre marknaden”. Detta förslag utarbetades med utgångspunkt i kommissionens rapport ”Situationen på den inre marknaden för tjänster”, refererad till ovan, och är en del av strategin för tjänster på den inre marknaden.⁷² Kommissionen angav i sammanfattningen av direktivet att målet med direktivet var att:

⁶⁷ KOM 2002/441, s. 60 f.

⁶⁸ KOM 2002/441, s. 61

⁶⁹ KOM 2002/441, s. 65. *Egen kursivering.*

⁷⁰ KOM 2002/441, s. 65

⁷¹ KOM 2004/2 Förslag till rådets och europaparlamentets direktiv om tjänster på den inre marknaden (framlagt av kommissionen)

⁷² KOM 2004/2, s. 4

”inrätta en rättslig ram för att avskaffa hindren för tjänstetillhandahållares fria etablering och fri rörlighet för tjänster mellan medlemsstaterna och säkerställa att såväl tillhandahållare av tjänster som tjänstemottagare får den nödvändiga rättssäkerheten så att de kan utöva dessa två grundläggande rättigheter i fördraget.”⁷³

Detta direktivförslag rör både avlägsnande av hinder rörande etableringsfrihet för tjänsteleverantörer, avlägsnande av hinder för den fria rörligheten för tjänster och inte minst åtgärder som bör tas för att skapa ett ömsesidigt förtroende mellan medlemsstaterna. Denna rättsliga ram skall gälla för all ekonomisk verksamhet inom tjänstesektorn.⁷⁴

Just på grund av att direktivförslaget är avsett att röra alla sorters tjänster innehåller det ingen detaljreglering av medlemsstaternas regler rörande tjänster. Det skulle innebära allt för lika regler på allt för olika områden och skulle göra direktivet för ingripande. Direktivförslaget behandlar därför enbart allmänna frågor som behövs för en väl fungerande inre marknad för tjänster.⁷⁵

3.2.1 Huvuddrag

Nedan följer en kort genomgång av huvuddragen i det ursprungliga förslaget till tjänstedirektiv. De viktigare punkterna som innebär nyheter på tjänsteområdet berörs och regler för implementering med mera lämnas utanför. Ursprungslandsprincipen kommer att behandlas utförligare än övriga delar i direktivet, den behandlas därmed i ett separat avsnitt.

3.2.1.1 Kapitel I

Det ursprungliga direktivförslaget undantog tre områden ifrån direktivets tillämpningsområde. Det är finansiella tjänster, elektroniska kommunikationstjänster och kommunikationsnät samt vissa transporttjänster som är undantagna.⁷⁶ Anledningen till detta är att dessa områden redan reglerats ingående i andra gemenskapsrättsakter.⁷⁷ I artikel 3 anges också att tjänstedirektivet inte ska påverka tillämpningen av andra gemenskapsinstrument på tjänsteområdet. Detta innebär att speciell lagstiftning går före det mer generella tjänstedirektivet. I övrigt omfattar direktivet *all* ekonomisk verksamhet på tjänsteområdet.

⁷³ KOM 2004/2, s. 4

⁷⁴ Otken Eriksson, Slagskepp eller kanonbåt?, s. 197

⁷⁵ KOM 2004/2, s. 9

⁷⁶ KOM 2004/2, art. 2.2

⁷⁷ Otken Eriksson, Slagskepp eller kanonbåt?, s. 197

3.2.1.2 Kapitel II

Kapitel II i direktivförslaget rör underlättande för tjänsteleverantörer att etablera sig i andra medlemsländer. Först och främst finns i direktivförslaget ett krav på medlemsstaterna att förenkla sina förfaranden och formaliteter som gäller för att starta och utöva tjänsteverksamhet.⁷⁸ Det finns dock inget i förslaget som definierar när en formalitet eller ett förfarande är så pass komplicerat att det behöver förenklas. Därefter ställs också ett krav på att medlemsländer som kräver intyg från tjänsteleverantörer eller mottagare skall godkänna alla dokument från andra medlemsstater vilka har en likvärdig funktion som de dokument som krävs i värdlandet.⁷⁹

Artikel 6 stadgar att alla medlemsländer skall inrätta så kallade kontaktpunkter. Dessa kontaktpunkter skall hjälpa tjänsteleverantörer som vill etablera sig i det medlemslandet eller utöva tjänster där. Intresserade skall därigenom kunna få en översikt över alla regler som gäller och bara behöva vända sig till detta enda organ och där lämna in sina handlingar i stället för att söka upp varje relevant myndighet, byrå eller organisation.⁸⁰

När det gäller tillstånd som en medlemsstat kan kräva av en tjänsteleverantör för att denne skall kunna starta och utöva verksamhet i medlemsstaten är dessa tillståndssystem noga reglerade i direktivförslaget.⁸¹ Anledningen till detta är att man inte vill att krav på tillstånd skall begränsa konkurrensen mer än nödvändigt. Det är enbart tillåtet att kräva sådana tillstånd om tre villkor är uppfyllda:

- Tillståndssystemet diskriminerar inte tillhandahållaren av tjänsterna i fråga.
- Behovet av ett tillståndssystem är objektivt motiverat av tvingande hänsyn till allmänintresset.
- Det eftersträlvade målet kan inte nås med en mindre begränsande åtgärd, i synnerhet därför att en efterhandskontroll inte skulle få någon reell verkan eftersom det skulle vara för sent.⁸²

Dessa regler tvingar medlemsstaterna att gå igenom och motivera alla sina tillståndssystem.⁸³ Direktivförslaget går också igenom vilka villkor som får lov att ingå i ett medlemslands tillståndssystem och tillståndens varaktighet med mera, se artikel 9-13.

Detta förslag till tjänstedirektiv ställer därefter, i artikel 14, upp regler för ett antal krav som en medlemsstat inte får ställa som villkor för att en tjänsteleverantör skall få starta eller

⁷⁸ KOM 2004/2, art. 5.1

⁷⁹ KOM 2004/2, art. 5.2

⁸⁰ Otken Eriksson, Slagskepp eller kanonbåt?, s. 200

⁸¹ KOM 2004/2, art. 9-13

⁸² KOM 2004/2, art. 9.1

⁸³ Otken Eriksson, Slagskepp eller kanonbåt?, s. 202

utöva verksamhet. Detta omfattar krav som nationalitet eller bosättning, att den huvudsakliga verksamheten skall vara på landets territorium och förbud mot att vara etablerad i flera medlemsstater. I artikel 15 i direktivförslaget räknas det upp ett antal krav som medlemstaterna skall utvärdera.

3.2.1.3 Kapitel III

Kapitel tre i direktivförslaget behandlar fri rörlighet för tjänster. Artikel 16-19 behandlar ursprungslandsprincipen och undantag därifrån, vilket att kommer behandlas i följande avsnitt. Därefter regleras tjänstemottagarnas rättigheter. Medlemsstaterna får inte inskränka medborgarnas möjligheter att utnyttja tjänster från andra medlemsstater, se artikel 20-21. Tjänstemottagare skall enligt nationell rätt inte få några nackdelar av att de utnyttjar en tjänst som levereras av en tjänsteleverantör etablerad i en annan medlemsstat.⁸⁴ Direktivförslaget föreskriver också att medlemsstaterna ska se till att dess medborgare skall kunna få tillgång till information rörande vilka krav som gäller för tjänsteleverantörer i andra medlemsstater. Detta kan kontaktpunkterna eller en konsumentorganisation ansvara för, se artikel 22.

Direktivförslaget behandlar också ersättning för vård och hur direktivet förhåller sig till utstationeringsdirektivet⁸⁵.

3.2.1.4 Kapitel IV

För att öka medlemsstaternas förtroende för varandras regler kring tjänster innehåller direktivförslaget detta kapitel avseende tjänsters kvalitet. I detta kapitel föreskrivs att medlemsstaterna skall se till att alla tjänsteleverantörer ställer ett antal viktiga uppgifter till tjänstemottagarnas förfogande, till exempel namn, adress, tillstånd som kan krävas, standardklausuler och avtalsbestämmelser. Dessa uppgifter skall lämnas av tjänsteleverantören på eget initiativ. Medlemsstaterna kan, om de vill, ställa ytterligare krav på uppgifter som tjänsteleverantören skall lämna eftersom denna regel utgör så kallad minimiharmonisering.⁸⁶ På begäran skall även vissa andra uppgifter lämnas, bland annat vad tjänsten omfattar och information om kundgaranti.

Direktivförslaget föreskriver också att tjänsteleverantörer som utför tjänster som utgör en särskild hälso- eller säkerhetsrisk skall omfattas av en yrkesförsäkring som skall vara anpassad till riskens art och omfattning. Med hjälp av dessa båda åtgärder bör

⁸⁴ Otken Erikson, Slagskepp eller kanonbåt?, s. 210

⁸⁵ Europaparlamentets och rådets direktiv 96/71/EG av den 16 december 1996 om utstationering av arbetstagare i samband med tillhandahållande av tjänster

⁸⁶ KOM 2004/2, art. 26.5

tjänstemottagare känna sig säkrare och ha lättare för att anlita tjänsteleverantörer från andra medlemsstater. I detta kapitel föreskrivs också att medlemsstaterna skall uppmuntra tjänsteleverantörer att säkerställa tjänsternas kvalitet, genom till exempel kvalitetsmärkningssystem eller certifiering.⁸⁷

3.2.1.5 Kapitel V

Kapitel fem har bland annat till syfte att se till att medlemstaterna bistår varandra och samarbetar effektivt. Ökad kontakt mellan medlemsstaterna skulle kunna leda till större acceptans av tjänster från andra medlemsstater.

I artikel 34 stadgas att medlemsstaterna skall övervaka sina tjänsteleverantörer även då dessa utövar sin verksamhet i andra medlemstater. Detta är en del av ursprungslandsprincipen, genom att ursprungslandet har i uppgift att övervaka tjänsteleverantören oavsett i vilket medlemsland han tillhandahåller tjänsten. På grund av detta och av ursprungslandsprincipen föreskrivs det i artikel 35 att medlemstaterna skall bistå varandra och samarbeta vid kontrollen av tjänsteleverantören och hans tjänster. För detta samarbete skall medlemsstaterna utse en eller flera kontaktpunkter.

3.2.2 Varför en ursprungslandsprincip?

Hur kommer det sig att man föreslog att använda sig just av ursprungslandsprincipen? Troligtvis har det att göra med att principen om ömsesidigt erkännande redan gäller på tjänsteområdet via praxis och att målet med en gemensam tjänstemarknad ändå inte uppnåtts. Det finns fortfarande många hinder för den fria rörligheten för tjänster. Kommissionen uttalade sig dessutom om att målen för Lissabonstrategin inte skulle kunna förverkligas om inte ”funktionen hos den inre marknaden för tjänster ändras i grunden inom den närmaste framtiden”⁸⁸. Att enbart lagstadga gällande praxis kanske inte innebär att den inre marknaden för tjänster ändras *i grunden*.

Kommissionen skriver också i inledningen till direktivförslaget:

”Användningen av principen om ursprungsland gör det möjligt att samtidigt försäkra sig om fri rörlighet för tjänster och låta medlemsstaternas olika rättssystem med sina egendrag få fortsätta att samexistera på ett pluralistiskt vis, eftersom de inte kan användas för

⁸⁷ KOM 2004/2, art. 27-31

⁸⁸ KOM 2002/441, s. 65

begränsning av tjänster som tillhandahålls av en tillhandahållare som är etablerad i en annan medlemsstat.”⁸⁹

Europaparlamentet och rådet har också bekräftat att ursprungslandsprincipen och principen om ömsesidigt erkännande är nödvändiga och en grundläggande basis för förverkligandet av den inre marknaden för tjänster.⁹⁰

Ursprungslandsprincipen kan även ses som principen om ömsesidigt erkännandes motsvarighet i harmoniseringslagstiftning. Att använda ursprungslandsprincipen i ett direktiv kan innebära en överföring av principen om ömsesidigt erkännande till att omfatta fri rörlighet för tjänster inte bara i teorin utan även i verkligheten.⁹¹

3.2.3 Ursprungslandsprincipen i tjänstedirektivet

I artikel 16 i det första förslaget till tjänstedirektivet stadgas ”principen om ursprungsland”. Den lyder:

”Principen om ursprungsland

1. Medlemsstaterna skall se till att tillhandahållare av tjänster uteslutande omfattas av ursprungsmedlemsstatens nationella bestämmelser på det samordnade området.

Det första stycket avser nationella bestämmelser om att starta och utöva tjänsteverksamhet, och särskilt bestämmelser i fråga om tillhandahållarens beteende, tjänsternas kvalitet eller innehåll, reklam, avtal och tillhandahållarens ansvar.

2. Ursprungsmedlemsstaten skall ansvara för tillsynen över tillhandahållare och de tjänster de utför, även när tjänsterna utförs i en annan medlemsstat.”

Artikeln innehåller även en tredje punkt som räknar upp ett antal specifika krav som är helt förbjudna för ett värdland att ställa på tjänsteleverantörer etablerade i ett annat medlemsland. Till exempel får ett värdland inte kräva att tjänsteleverantören skall vara etablerad inom landets territorium, ställa krav på viss infrastruktur i värdlandet eller att tjänsteleverantören

⁸⁹ KOM 2004/2, s. 19

⁹⁰ Europaparlamentets resolution om meddelandet från kommissionen till rådet, Europaparlamentet, Ekonomiska och sociala kommittén och Regionkommittén: Översyn av strategin för den inre marknaden 2002 - Att uppfylla löftena (KOM(2002) 171 - C5-0283/2002 - 2002/2143(COS)), punkt 35

⁹¹ Yttrande från Regionkommittén om ”Förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om tjänster på den inre marknaden”, p. 1.5

skall inneha en särskild legitimation för att utöva en viss tjänst i värdlandet. Dessa krav skulle inskränka den fria rörligheten för tjänster allt för mycket.

Den ursprungslandsprincip som stadgas i första förslaget till tjänstedirektiv skiljer sig från de ursprungslandsprinciper som finns sedan tidigare på tjänsteområdet. Tjänstedirektivet omfattar nämligen ett betydligt större område och betydligt mer lagstiftning än de tidigare direktiven, som haft mer begränsade tillämpningsområden.⁹²

Ursprungslandsprincipen i artikel 16 omfattar alla bestämmelser rörande rätten att starta och utöva tjänsteverksamhet samt alla regler rörande tjänsteleverantörens beteende, tjänsternas kvalitet eller innehåll, reklam, avtal och tjänsteleverantörens ansvar. Det är ursprungslandets nationella bestämmelser som ska tillämpas på tjänsteleverantören oavsett i vilket medlemsland verksamheten äger rum. Likaså är det ursprungslandet som är ansvarig för tillsynen av tjänsteleverantörer och tjänsterna de utför.

Ett införande av denna princip skulle innebära att man går mycket längre än tidigare gällande rätt. Principen om ömsesidigt erkännande reglerar inte val av lag och kräver endast att en tjänsteleverantör inte åläggs dubbla bördor samt att tjänsteleverantörer respekterar värdlandets speciella regler om dessa är motiverade och proportionella. Ursprungslandsprincipen skall tillämpas med automatik och den anger tydligt att ursprungslandets regler skall tillämpas. Ursprungslandsprincipens räckvidd måste dock bedömas med hänsyn till när man kan göra undantag från den. I artikel 16-19 tas tre olika slags undantag upp:

- Allmänna undantag
- Tillfälliga undantag
- Undantag i enskilda fall

Tjänstedirektivet skall enbart utgöra en ramlagstiftning och innehåller ingen detaljreglering av tjänster utan skapar förutsättningar för kommande harmonisering. Ursprungslandsprincipen innebär att medlemsländerna måste acceptera andra medlemsländers lagstiftning. Därför finns det fortfarande ett behov i medlemsländerna av att kunna åberopa undantag på grund av skillnader mellan nationella system och avsaknad av andra gemenskapsinstrument.⁹³

3.2.3.1 Undantag från ursprungslandsprincipen

I artikel 17 i direktivförslaget finns en lista på områden som inte skall omfattas av ursprungslandsprincipen, vilket innebär att tidigare gällande rätt skall fortsätta tillämpas på

⁹² Se ovan, försäkringsdirektiven, E-handelsdirektivet, TV-direktivet

⁹³ S: t Clair, s. 17

dessa områden. Dessa områden skall fortsatt omfattas av praxis och eventuell annan harmoniseringslagstiftning. Ofta innehåller den sekundärrätt, som rör dessa områden, lagvalsregler som skulle komma i konflikt med ursprungslandsprincipen. De undantagna områden, som inte omfattas av annan sekundärrätt, är undantagna med hänsyn till allmän ordning, säkerhet eller folkhälsa⁹⁴ eller med hänsyn till hur långt integrationen kommit på den inre marknaden.⁹⁵

I artikel 18 i direktivförslaget medges tillfälliga undantag från ursprungslandsprincipen. Värde transporter, spelverksamhet och indrivning av fordringar ska under en övergångsperiod inte omfattas av artikel 16 och dess ursprungslandsprincip. Undantagen ger medlemstaterna en frist med harmoniseringen av dessa områden, längre än den normala då det rör direktiv. Enligt artikel 40.1 skall kommissionen senast ett år efter att tjänstedirektivet trätt i kraft undersöka om förslag till harmonisering av dessa områden skall läggas fram. Samma dag som harmoniseringsdirektiven träder i kraft upphör de tillfälliga undantagen att gälla.⁹⁶ Då det rör värde transporter och inkasso verksamhet upphör de tillfälliga undantagen under alla omständigheter att gälla senast år 2010. Spelverksamhet ses dock som ett så kontroversiellt och ekonomiskt viktigt område att det tillfälliga undantaget upphör att gälla först med andra harmoniseringsdirektiv.⁹⁷

Direktivförslaget ger också medlemsstaterna en möjlighet att göra undantag från ursprungslandsprincipen i enskilda fall, se art 19. En medlemsstat ska i undantagsfall kunna vidta åtgärder mot en enskild tjänsteleverantör men enbart om åtgärden avser:

- tjänsternas säkerhet, inklusive aspekter som har samband med folkhälsan,
- utövande av ett vårdyrke, samt
- skydd av den allmänna ordningen, särskilt aspekter som har samband med skyddet av minderåriga.

Det är dock enbart tillåtet för ett värdland att göra ett enskilt undantag från ursprungslandsprincipen om de har försökt få ursprungslandet att agera enligt en föreskriven procedur för ömsesidigt bistånd i artikel 37 i direktivförslaget. Förutom detta skall värdlandets lagstiftning ge bättre skydd för tjänstemottagaren än ursprungslandets och åtgärden värdlandet tar måste vara proportionerlig. Ytterligare en förutsättning för att enskilda undantag skall

⁹⁴ S: t Clair, s. 18

⁹⁵ KOM 2004/2, preambel, punkt 40

⁹⁶ S: t Clair, s. 22

⁹⁷ KOM 2004/2, art. 18.2-3

tillåtas är att det saknas harmonisering på gemenskapsnivå, vilket motsvarar praxis om att tvingande hänsyn endast får åberopas på områden där harmonisering ej skett.⁹⁸

3.2.3.2 Reflektioner

Ursprungslandsprincipen är alltså inte obegränsad utan det finns möjligheter för medlemsstaterna att göra undantag därifrån. Om vi tittar på de undantag som tillåts kan det uppmärksammas att medlemsstaterna enligt detta direktivförslag inte kan åberopa till exempel konsumentskydd, utan enbart tjänsternas säkerhet och allmän ordning. I jämförelse med de tvingande hänsyn till allmänintresset som medlemsstaterna kan åberopa enligt praxis skulle antalet tvingande hänsyn krympa avsevärt i och med detta direktiv. I de flesta fall kommer ursprungslandsprincipen att vara tillämplig och det är ursprungslandets lagstiftning som gäller för tjänsteleverantörer och ursprungslandet som skall övervaka tjänsteleverantören. Denna princip gör det definitivt enklare för tjänsteleverantörer att leverera tjänster till mottagare i andra medlemsstater. Det kan konstateras att det rör sig om en stark ursprungslandsprincip.⁹⁹

Ursprungslandsprincipen kan troligtvis också anses, tillsammans med övriga regler i direktivförslaget, kunna leda till ökat samarbete mellan staterna. Att ursprungslandet måste övervaka sina tjänsteleverantörer som utför tjänsteverksamhet i andra medlemsländer och skyldigheten för medlemsländerna att ömsesidigt bistå varandra kan leda till en öppnare och bättre fungerande tjänstemarknad.¹⁰⁰ Medlemsländerna kommer med hjälp av ursprungslandsprincipen att lära känna andra länders lagstiftning och troligtvis med tiden acceptera skillnaderna i nationell rätt.

3.3 Reaktioner på direktivförslaget och ursprungslandsprincipen

Det första förslaget till tjänstedirektiv möttes av kraftiga reaktioner. Både media, arbetsorganisationer och politiker hade starka åsikter om förslaget. Dessa rörde framförallt ursprungslandsprincipen i artikel 16.

Den huvudsakliga kritiken mot direktivförslaget rörde arbetsrätt. LO, TCO och SACO påpekade att man på senare år sett en tendens till att löne- och levnadsnivåer i Europa riskerar att bli en konkurrensfaktor. Enligt fackförbunden bör konkurrensen inom EU inte bero på detta utan konkurrensen skall bygga på kvalificerad arbetskraft, driftiga företagare, hög produktivitet och rättstrygghet. Tjänstedirektivet och ursprungslandsprincipen riskerade,

⁹⁸ Bernitz & Kjellgren, s. 213

⁹⁹ Otken Eriksson, Slagskepp eller kanonbåt?, s. 206

¹⁰⁰ S: t Clair, s. 25

enligt dem, att ytterligare flytta konkurrensen mellan länderna till löner och levnadsnivåer. Fackförbunden konstaterade att då tjänster i sort sett alltid förenas med arbete kommer ursprungslandsprincipen också att tillämpas då det gäller löner, arbetsrätt och arbetsmarknadsrelationer. Att kunna tillämpa löner och arbetsvillkor som gäller i ursprungslandet leder till att arbetstagare som utför samma arbetsuppgifter i samma land kan omfattas av skilda villkor. Detta öppnar för social dumpning och kringgående av arbetsrättsliga regler. LO, TCO och SACO påpekade också att föreningsfriheten, rätten att teckna kollektivavtal, förhandlingsfriheten och rätten att vidta stridsåtgärder är viktiga grundläggande friheter och att dessa rättigheter inte bör undergrävas på grund av den fria rörligheten för tjänster.¹⁰¹

Även Europafacket kritiserade ursprungslandsprincipen. De ansåg att principen skulle öppna för social dumpning och att den antingen behövde dras tillbaka eller förändras rejält.¹⁰² Rädslan för att ursprungslandsprincipen skulle skapa ett "race to the bottom" var stor. Många oroade sig för att företag från medlemsstater med höga krav skulle flytta till medlemsstater med låga krav för att sedan utöva tjänster i den gamla etableringsstaten med höga krav. Detta skulle kunna leda till att medlemsstater med höga krav skulle tvingas sänka dem.¹⁰³ Det fanns dock också entusiastiska förespråkare som ansåg att direktivet skulle vara lösningen på arbetslösheten i Europa.¹⁰⁴ Till exempel motsatte sig Storbritannien, Nederländerna, Polen, Ungern, Tjeckien och Spanien ett allt för urvattnat innehåll då detta skulle påverka EU:s konkurrenskraftighet.¹⁰⁵

Det svenska politiska partiet Junilistan ansåg att ursprungslandsprincipen inkräktade på nationell suveränitet. Junilistan tyckte att svensk rätt ska gälla på svenskt territorium och att acceptera ursprungslandsprincipen innebär att göra avkall på den svenska suveräniteten. Ytterligare något som bland andra Junilistan yttrade var att ursprungslandsprincipen skulle innebära administrativa problem. Hur skall man kontrollera att ett utländskt tjänsteföretag verkligen följer sitt hemlands regler då det utför tillfällig tjänsteverksamhet i Sverige?¹⁰⁶

Den tyska europaparlamentarikern Evelyne Gebhardt riktade också hon stark kritik mot ursprungslandsprincipen. Hon ansåg att användande av ursprungslandsprincipen förkastar principen om ömsesidigt erkännande och den harmonisering som varit så framgångsrik på varumarknaden. Hon ansåg att det inte skulle vara paneuropeiskt att tillåta varje medlemsland

¹⁰¹ ST, Tjänstedirektivet

¹⁰² Brysselkontoret, Europafacket fördömer beslut om tjänstedirektivet, Brysselkontorets nyhetsbrev, 23/11 2005

¹⁰³ Otken Eriksson, Är vi mogna för en ursprungslandsprincip?, s. 546

¹⁰⁴ Svensson, Rond tre om tjänstedirektivet i europaparlamentet, Lön & Jobb 11/2005

¹⁰⁵ Europaparlamentet, Kompromiss om tjänstedirektivet?, Fri rörlighet för tjänster

¹⁰⁶ Goudin m fl, Fruktbar kompromiss i tjänstedirektivet, di.se 25/2 2006

att ha sina egna regler.¹⁰⁷ Parlamentsledamot Watson påpekade dock att ursprungslandsprincipen skulle innebära ”en fantastiskt möjlighet för små och medelstora företag att utan krångel pröva på att tillhandahålla tjänster i andra länder.”¹⁰⁸

Kommerskollegium konstaterade i sina utredningar av tjänstedirektivet att ursprungslandsprincipen bäst tillgodoser behovet av ökad rörlighet för tjänster.¹⁰⁹ Konsekvenserna av att den fria rörligheten inte är så stor på tjänsteområdet som den skulle kunna vara blir ökade kostnader, mindre utbud för konsumenterna och sämre kvalitet.¹¹⁰ Då Sverige är störst i Europa på handel med kunskapsintensiva tjänster skulle Sverige tjäna mycket på en ursprungslandsprincip.¹¹¹ Vi är redan aktiva då det gäller tjänsteexport och denna slags tjänster kommer efterfrågas mer i framtiden i takt med utvecklingen på tjänsteområdet.¹¹²

Europeiska ekonomiska och sociala kommittén ansåg att varje sektor borde ses över för att avgöra om ursprungslandsprincipen kan tillämpas där. Enligt dem skulle en harmonisering i två steg vara lämpligare, först en harmonisering på området och sedan ett införande av ursprungslandsprincipen.¹¹³

3.4 Det slutliga direktivet om tjänster på den inre marknaden

Efter att kommissionen lämnat över sitt första förslag till tjänstedirektiv yttrade sig Regionkommittén och Europeiska ekonomiska och sociala kommittén med flera avseende direktivet. I februari 2006 genomförde Europaparlamentet en första behandling av kommissionens förslag. De antog då en lagstiftningsresolution och kom med drygt 200 ändringsförslag för kommissionen att ta ställning till. En ändring som Europaparlamentet föreslog var att ta bort den omdiskuterade ursprungslandsprincipen.

Kommissionen lade därefter, i april, fram ett nytt förslag till tjänstedirektiv¹¹⁴. Det ändrade förslaget innehåller flera av de ändringar som Europaparlamentet föreslog samt klargöranden av direktivet som rådet diskuterat. Totalt gjordes 213 ändringar i direktivet.¹¹⁵ Den 15 november 2006 godkände europaparlamentet detta förslag vid sin andra läsning och

¹⁰⁷ EU upplysningen, Parlamentsutskott debatterade tjänstedirektivet

¹⁰⁸ Europaparlamentet, Kompromiss om tjänstedirektivet?, Fri rörlighet för tjänster

¹⁰⁹ Kommerskollegium, Ursprungslandsprincipen – den enda vägen?, s. 1

¹¹⁰ Kommerskollegium, Ursprungslandsprincipen och svenska skyddsintressen, s. 4

¹¹¹ Kommerskollegium, Ursprungslandsprincipen och svenska skyddsintressen, s. 5

¹¹² Se Kommerskollegium, Ursprungslandsprincipen och svenska skyddsintressen, samt KOM 2002/441, s. 5 f.

¹¹³ Yttrande från Europeiska ekonomiska och sociala kommittén om ”Förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om tjänster på den inre marknaden”, p. 3.5.3 och 4.2.1

¹¹⁴ KOM 2006/160 Ändrat förslag till rådets och europaparlamentets direktiv om tjänster på den inre marknaden (framlagt av kommissionen)

¹¹⁵ Zieradska, s. 593

direktivförslaget godkändes av rådet den 11 december 2006. Den 12 december 2006 undertecknades direktivet och medlemsstaterna har nu tre år på sig att implementera direktivet i den nationella lagstiftningen.¹¹⁶

Det slutliga direktivet är i grunden det samma som det första förslaget. Preambeln har dock utvidgats och vissa av artiklarna i direktivet har ändrats något. Eftersom det är detta direktiv som skall implementeras av medlemsstaterna kommer uppsatsen i det följande behandla de ändringar som gjorts i direktivets huvuddrag och vad som därmed kommer att gälla på området för fri rörlighet för tjänster efter implementeringstiden. Ändringarna i artikel 16-19 kommer enbart att beröras kort i följande avsnitt och tas därefter upp mer ingående i ett separat avsnitt.

3.4.1 Ändringar

Det första som bör nämnas är att preambeln till direktivet ändrats något. Skälen i preambeln har framförallt utvecklats för att ytterligare klargöra vad som avses med direktivet samt anpassats till vad artiklarna i direktivet nu stadgar.

3.4.1.1 Kapitel I

Det kan noteras att i det slutliga direktivet har artikel 1 utvidgats för att klargöra vad direktivet inte behandlar och vilka rättsområden och liknande i medlemsstaterna som inte skall påverkas av direktivet. Artikel 2 har också utvidgats betydligt och antalet områden som undantas helt från direktivets tillämpningsområde har ökat från tre till tolv. Till exempel har sjukvårdstjänster, utstationering av arbetstagare och internationell privaträtt nu helt undantagits från direktivet. Spelverksamhet har också undantagits helt vilket innebär att någon framtida harmonisering på spel- och lotteriområdet inte aviseras så som det första förslaget gjorde i artikel 40.1.b. Artikel 3 har också ändrats om något för att ytterligare klargöra att andra gemenskapsrättsakter som reglerar specifika frågor har företräde framför tjänstedirektivet.

3.4.1.2 Kapitel II

Kapitel två i direktivet rör nu enbart administrativa förfaranden. Artikel 5 i direktivet stadgar fortfarande att medlemsländerna skall förenkla sina förfaranden och formaliteter som gäller

¹¹⁶ 2006/123/EG, Europaparlamentets och rådets direktiv 2006/123/EG om tjänster på den inre marknaden

för att starta och utöva tjänsteverksamhet. Vad som utgör ett för komplicerat förfarande klargörs inte i detta slutliga direktiv heller.¹¹⁷

Då det gäller kontaktpunkter i medlemsländerna har inga större förändringar skett. Alla medlemsländer måste fortfarande upprätta kontaktpunkter och dessa har samma funktion som enligt det första förslaget.

3.4.1.3 Kapitel III

Direktivets regler kring etableringsfrihet för tjänsteleverantörer har nu samlats i ett separat kapitel. Inga större förändringar har skett i reglerna kring medlemsländernas tillståndssystem. Direktivet ställer upp i stort sett samma krav som det förra förslaget och det är fortfarande enbart tillåtet att kräva tillstånd för tillträde till och utövande av tjänsteverksamhet i medlemsstaten om tre villkor är uppfyllda:

- Tillståndssystemet diskriminerar inte tillhandahållaren av tjänsterna i fråga.
- Behovet av ett tillståndssystem är objektivt motiverat av tvingande hänsyn till allmänintresset.
- Det eftersträlvade målet kan inte nås med en mindre begränsande åtgärd, i synnerhet därför att en efterhandskontroll inte skulle få någon reell verkan eftersom det skulle vara för sent.¹¹⁸

I artikel 14 räknas ett antal krav upp, vilka ett värdland inte får ställa på en tjänsteleverantör från ett annat medlemsland som vill etablera sig eller utöva tjänsteverksamhet i värdlandet. Denna lista med krav ser i stort sett likadan ut som i det första förslaget, likaså artikel 15 och de krav som skall utvärderas av medlemsstaterna. Vissa av punkterna har dock klargjorts och ett par av kraven som skulle utvärderas har tagits bort.¹¹⁹

3.4.1.4 Kapitel IV

Artikel 16-19 har i detta slutliga direktiv ändrats och behandlar inte längre ursprungslandsprincipen. Avsnittet med ursprungslandsprincipen har ersatts med ett avsnitt rörande ”frihet att tillhandahålla tjänster och därtill knutna undantag”.

Artikel 16 lydelse har ändrats och stadgar nu en frihet att tillhandahålla tjänster. Undantagen från artikel 16 finns nu i artikel 17-18 och dessa har anpassats till artikel 16 och direktivets slutliga lydelse.

¹¹⁷ 2006/123/EG, art. 5.1

¹¹⁸ 2006/123/EG, art. 9.1

¹¹⁹ 2006/123/EG, art 15.2.a-h

Tjänstemottagarnas rättigheter återfinns nu i artikel 19-21 och har inte ändrats nämnvärt. Artiklarna innehåller samma förbud mot direkt och indirekt diskriminering och samma krav på att tjänstemottagare skall få tillgång till viss information. Däremot har artikel 23-25 rörande ersättning för vård och utstationeringsdirektivet helt tagits bort från direktivet. Anledningen till detta är att tjänster inom vården helt undantagits från direktivets tillämpningsområde¹²⁰ och att direktivet om utstationering av arbetstagare getts företräde framför tjänstedirektivet¹²¹.

3.4.1.5 Kapitel V

Kapitel fem ser i stort sett ut som kapitel fyra gjorde i det första förslaget. Direktivet har i denna del nästan samma lydelse som i första förslaget. Framförallt rör det sig här om klargöranden och ytterligare definitioner. Tjänsteleverantörer skall lämna samma uppgifter om sin verksamhet som de skulle enligt det första förslaget. Tjänsteleverantörer som utför tjänster som utgör en särskild hälso- eller säkerhetsrisk skall omfattas av en yrkesförsäkring som skall vara anpassad till riskens art och omfattning. Direktivet uppmuntrar fortfarande tjänsteleverantörer att frivilligt säkerställa tjänsternas kvalitet genom kvalitetsmärkningssystem eller certifiering.

3.4.1.6 Kapitel VI

Kapitel sex behandlar bistånd och samarbete mellan medlemsstaterna. Mycket har dock förändrats i det slutliga direktivet. Titeln på kapitlet har ändrats från ”tillsyn”, i kapitel fem i första förslaget, till ”administrativt samarbete”. Likaså har titlarna på de olika artiklarna ändrats och innehållet har omstrukturerats i mycket stor utsträckning. Innehållet har dessutom utökats något och diverse delar av artiklarna har gjorts tydligare. Detta har fått konsekvensen att kapitel sex nu innehåller åtta artiklar till skillnad från de tidigare fem.

I och med att ursprungslandsprincipen har tagits bort så har reglerna om ömsesidigt bistånd modifierats något. Nu är det inte ursprungslandet som ensamt skall övervaka tjänsteleverantörer som tillfälligt utför tjänster i ett annat medlemsland utan detta skall ursprungslandet och värdlandet göra gemensamt. Vi kan därför i detta kapitel finna regler om ömsesidigt bistånd i allmänhet och om ömsesidigt bistånd och tillsyn just då en tjänsteleverantör förflyttar sig tillfälligt till ett annat medlemsland.¹²² Till exempel stadgas i

¹²⁰ 2006/123/EG, art. 2.2.f

¹²¹ 2006/123/EG, art. 3.1.a

¹²² 2006/123/EG, art. 29-31

artikel 31 att då det rör krav som kan ställas på en tjänsteleverantör enligt artikel 16 och 17 så är det värdlandet som är ansvarigt för tillsynen av tjänsteleverantörens verksamhet.

3.4.2. Frihet att tillhandahålla tjänster och därtill knutna undantag

Som nämnts tidigare lyftes ursprungslandsprincipen ur tjänstedirektivet. Artikel 16 har på grund av detta fått en mycket annorlunda lydelse och texten i artikeln har utökats för att klargöras något. Det stadgas att:

”Frihet att tillhandahålla tjänster

1. Medlemsstaterna skall respektera tjänsteleverantörernas rätt att tillhandahålla tjänster i en annan medlemsstat än den där de är etablerade.

Den medlemsstat där tjänsten tillhandahålls skall garantera rätten att fritt få tillträde till och utöva tjänsteverksamhet inom dess territorium.

Medlemsstaterna får inte för att tillåta tillträde till eller utövande av en tjänsteverksamhet på sitt territorium ställa krav som inte respekterar följande principer:

- a) Icke-diskriminering: Kravet får varken vara direkt eller indirekt diskriminerande på grundval av nationalitet, eller för juridiska personer, etableringsmedlemsstat.
- b) Nödvändighet: kravet skall motiveras med skäl som avser allmän ordning, allmän säkerhet, folkhälsa eller miljöskydd.
- c) Proportionalitet: kravet skall vara lämpligt för att uppnå det mål som eftersträvas och får inte gå utöver vad som är nödvändigt för att uppnå målet.”

Punkt två som följer innehåller, precis som artikel 16.3 i det ursprungliga förslaget, ett antal specifika krav som ett värdland inte får ställa på tjänsteleverantörer etablerade i ett annat medlemsland. Därefter stadgas i punkt tre delvis en upprepning av 16.1.c. Det stadgas att:

”3. Den medlemsstat till vilken tjänsteleverantören förflyttar sig skall inte förhindras att ställa krav på hur en tjänsteverksamhet bedrivs, om

detta är motiverat av skäl som avser allmän ordning, allmän säkerhet, folkhälsa eller miljöskydd och som överensstämmer med punkt 1. Inte heller får en medlemsstat hindras att, i enlighet med gemenskapsrätten, tillämpa sina regler för anställningsvillkor, inbegripet regler i kollektivavtal.”

Genom detta stadgande kommer ett värdland att kunna tillämpa sina egna regler för anställningsvillkor och regler i kollektivavtal på alla tjänsteleverantörer inom deras territorium, så länge reglerna inte strider mot EG-rätten.¹²³

Enligt artikel 16 i dess slutliga lydelse skall nu alla medlemsstater respektera rätten för en utländsk tjänsteleverantör från ett annat medlemsland att utföra tjänster på dess territorium. Varje medlemsstat skall även garantera utländska tjänsteleverantörer tillträde till dess territorium. Artikeln nämner dock inte uttryckligen vilken lag som skall tillämpas på tjänsteleverantörer från andra medlemsländer, värdlandets eller ursprungslandets, utan talar istället om vilka principer som gäller när en stat ställer krav på en utländsk tjänsteleverantör. Därmed kan slutsatsen dras att det är värdlandets regler som skall tillämpas.

De principer som måste respekteras är, enligt tredje stycket i artikel 16.1 samt 16.3, dels att värdlandets regler inte får vara diskriminerande, direkt eller indirekt, och att de måste vara nödvändiga samt proportionella. Alla krav som ett värdland ställer på en tjänsteleverantör från ett annat medlemsland måste kunna motiveras med allmän ordning, allmän säkerhet, folkhälsa eller miljöskydd. Detta innebär att värdlandet enbart i vissa fall kan tillämpa nationell rätt. Det är även viktigt att komma ihåg att det i artikel 16.2 finns ett antal krav som det är helt förbjudet att ställa på en tjänsteleverantör från ett annat medlemsland.

Den slutliga lydelsen av artikel 16 behandlar inte tillsyn av tjänsteleverantörer utan regler kring tillsyn återfinns nu enbart i artikel 30-31 i direktivet. Enligt dessa artiklar skall nu både etableringsmedlemsstaten och värdmedlemsstaten utöva tillsyn över tjänsteleverantörer som förflyttar sig till en annan medlemsstat. Då det gäller krav som kan ställas på en tjänsteleverantör enligt just artikel 16 eller 17 är det *enbart* värdlandet som är ansvarigt för tillsynen av tjänsteleverantörens verksamhet på dess territorium.¹²⁴

3.4.2.1 Undantag från artikel 16

En naturlig konsekvens av att artikel 16 har fått en annan lydelse i det slutliga förslaget är att undantagen från artikel 16 också fått något annorlunda lydelser. I artikel 17 finner man

¹²³ Zieradska, ERT 2006 s 600

¹²⁴ 2006/123/EG, art. 31.1

fortfarande en uppräknning av områden som inte ska omfattas av artikel 16 och den frihet att tillhandahålla tjänster som stadgas där i. Artikel 17 har titeln ”ytterligare undantag från friheten att tillhandahålla tjänster”. 19 områden undantas helt från artikel 16 i det slutliga direktivet. Dessa områden skall fortsatt omfattas av praxis och eventuell annan harmoniseringslagstiftning.

I artikel 18 finner vi nu undantag i enskilda fall. Den slutliga lydelsen artikel 18 fått påminner mycket om artikel 19 i det ursprungliga förslaget. Enligt artikel 18 kan en medlemsstat i undantagsfall vidta åtgärder mot en enskild tjänsteleverantör. Denna åtgärd måste dock uppfylla vissa villkor. Först och främst måste åtgärderna vidtas enligt det förfarande om ömsesidigt bistånd som avses i artikel 35 i det slutliga direktivet. Denna artikel stadgar att värdlandet och etableringslandet måste samarbeta enligt en viss ordning. Dessutom får någon harmonisering av nationell rätt inte ha skett på det avsedda området. Åtgärden måste ge ytterligare skydd för tjänstemottagaren i förhållande till etableringsmedlemsstatens åtgärder och etableringsstaten skall inte ha vidtagit några åtgärder eller ha vidtagit enbart otillräckliga åtgärder. Till sist krävs det att åtgärderna värdlandet vidtar är proportionella.

3.4.3 Sammanfattning

Tjänstedirektivet har till detta slutliga direktiv omarbetats i relativt stor utsträckning. Framförallt har innehållet i artiklarna definierats och klargjorts för att få en bättre struktur på direktivet. Den största förändringen som gjorts är att artikel 16 fått en helt ny lydelse. Då det var ursprungslandsprincipen i artikel 16 som fick mest kritik när det första förslaget kom, är det kanske inte konstigt att den varit föremål för störst förändring.

Resterande del av denna uppsats kommer att fokusera på artikel 16-18 i direktivet, de ursprungliga och de slutliga lydelserna. Skillnader samt konsekvenser av ändringarna kommer att behandlas.

4 Artikel 16: En jämförelse och analys

Det första förslaget till tjänstedirektiv som kommissionen presenterade innehöll en ursprungslandsprincip. Denna princip togs dock bort ur artikel 16 i tjänstedirektivet som nu innehåller nu en ”frihet att tillhandahålla tjänster”. Detta kapitel i uppsatsen behandlar och analyserar artikel 16 ursprungliga och slutliga lydelse djupare. De båda lydelserna jämförs och artikel 16 slutliga lydelse analyseras även i förhållande till EG-fördraget. De ändringar som gjorts i undantagen till artikel 16 berörs också kort.

4.1 Jämförelse

Som nämnts tidigare lyftes ursprungslandsprincipen ur tjänstedirektivet. Artikel 16 har på grund av detta fått en mycket annorlunda lydelse och texten i artikeln har utökats för att klargöras något.

Enligt ursprungslandsprincipen i artikel 16 i det första direktivförslaget var huvudregeln att ursprungslandets regler skulle tillämpas på tjänsteleverantörer som tillfälligt utförde tjänster i ett annat medlemsland. Enbart i undantagsfall kunde värdlandet ställa krav på en tjänsteleverantör från ett annat medlemsland och tillämpa nationell lag. Enligt artikel 16 i det slutliga direktivet får värdlandet ställa krav på tjänsteleverantörer från andra medlemsländer som tillfälligt utför tjänster på dess territorium. Dessa krav får dock inte vara diskriminerande. De måste även vara nödvändiga med hänsyn till allmän ordning, allmän säkerhet, folkhälsa eller miljöskydd och proportionella till det mål som eftersträvas. Det är således mycket lättare för ett värdland att ställa krav på en utländsk tjänsteleverantör enligt detta direktiv än enligt det ursprungliga förslaget, men ett värdland kan inte alltid tillämpa nationell rätt på en tjänsteleverantör från ett annat medlemsland. Enbart då nationell rätt är icke-diskriminerande, nödvändig och proportionell får värdlandet ställa krav på tjänsteleverantören. Om det specifika tjänsteområdet är undantaget från artikel 16 kan värdlandet tillämpa nationell rätt fullt ut, under förutsättning att praxis och eventuell annan gemenskapsharmonisering följs.

I det ursprungliga förslaget till tjänstedirektiv stadgades i artikel 16 att ursprungsmedlemsstaten skulle ansvara för tillsynen av tjänsteleverantörer även då de utför tjänster i ett annat medlemsland. I det slutliga direktivet nämns tillsyn inte i artikel 16 utan regler kring tillsyn återfinns nu enbart i artikel 30-31. Enligt artikel 31 skall värdlandet ensamt utöva tillsyn av tjänsteleverantörer från andra medlemsländer då det gäller krav som kan

ställas på tjänsteleverantören enligt artikel 16 och 17. Detta innebär en markant ändring i direktivet, från att ursprungslandet skulle utöva tillsyn till att värdlandet skall utöva tillsyn.

Jag anser att artikel 16 i dess slutliga lydelse är mer komplicerad än dess ursprungliga lydelse. En mycket klar och tydlig regel som stadgar att ursprungsmedlemsstatens regler skall gälla för tjänsteleverantörer har ersatts med en något oklar regel om respekt och möjlighet för tjänsteleverantörer att starta och utöva tjänsteverksamhet. Därmed går det att konstatera att ursprungslandsprincipen inte ändrades på grund av dess ordalydelse, utan på grund av dess oklara omfattning och konsekvenser. Att artikeln 16 fått en otydlig lydelse kan vara negativt för förutsebarheten. Förutsebarhet är en viktig del av rättssäkerheten och ändringarna i artikel 16 kan därför anses vara negativa för rättssäkerheten. Frågan är dock om inte den lydelse artikel 16 nu fått ändå är den bästa möjliga. Det är en artikel som behandlats många gånger i kommissionen, parlamentet, rådet och diverse kommittéer och bör därmed ha blivit väl definierad.

4.1.1 Undantag

Det kan vara intressant att titta på undantagen från artikel 16, dels de som tilläts i det ursprungliga förslaget och dels de undantag som sedermera blev antagna. De undantag som kan göras bidrar till innebörden av artikel 16 och dess konsekvenser.

I artikel 17 finns, som nämnts i avsnitt 4.4.2.1, en uppräknning av områden som inte ska omfattas av artikel 16. Antalet undantag i denna artikel har dock minskat något från det första förslaget till det slutliga direktivet. Huvudanledningen till att det är färre områden som kan undantas från artikel 16 enligt artikel 17, med direktivets slutliga lydelse, är att vissa områden flyttats till artikel 2 i direktivet och inte omfattas av *någon del* av direktivet. Likaså återfinns inte undantagen rörande krav till skydd för allmän ordning, allmän säkerhet och folkhälsa eller miljön i artikel 17 i det slutliga direktivet. Detta är en naturlig följd av att dessa krav nu tillåts enligt artikel 16. Det finns även tillägg i listan på undantagna områden enligt artikel 17, till exempel finner vi avfallshantering och indrivning av fordringar i listan.

De tillfälliga undantag som återfanns i artikel 18, enligt den ursprungliga lydelsen, har tagits bort helt i det slutliga direktivet. Detta beror på att värdetransporter och spelverksamhet inte omfattas av någon del av direktivet enligt artikel 2, i dess slutliga lydelse, och att indrivning av fordringar har lagts till i artikel 17 och därigenom undantas från artikel 16.

Enligt artikel 19 i det ursprungliga förslaget krävdes det att en åtgärd avsåg tjänsters säkerhet, utövande av ett vårdyrke eller skydd av den allmänna ordningen för att ett enskilt undantag skulle tillåtas. I det slutliga direktivet finns inte detta krav. De enskilda undantagen

återfinns nu i artikel 18 och kan röra allt på tjänsteområdet. De är inte, som i det ursprungliga förslaget, begränsade till åtgärder som avser dessa tre skyddsintressen. Det är dock även enligt direktivets slutliga lydelse ett antal villkor som måste vara uppfyllda för att ett enskilt undantag skall tillåtas. Det kommer troligtvis att vara komplicerat att se till att alla de villkor som artikel 18 stadgar är uppfyllda. Undantag i enskilda fall kommer därmed att vara svåra att få tillstånd även om begränsningen till tjänsters säkerhet, vårdyrke eller den allmänna ordningen tagits bort.

Det är viktigt att observera vad som gäller för de områden som undantas från artikel 16. Bara för att de kan undantas innebär det inte att medlemsländerna kan ställa vilka krav som helst, utan dessa områden omfattas fortfarande av EG-fördraget och EG-domstolens praxis på området. Detta innebär att medlemsländerna på de områden som undantas från artikel 16 ändå måste beakta principen om ömsesidigt erkännande. Detsamma gäller även de områden som undantagits helt från direktivet, EG-fördraget, praxis och regler i annan gemenskapslagstiftning skall fortfarande tillämpas.

4.2 Artikel 16 och EG-fördraget

Frihet att tillhandahålla tjänster stadgas också i EG-fördragets artikel 49. Enligt denna artikel skall ”inskränkningar i friheten att tillhandahålla tjänster inom gemenskapen förbjudas”. Att hindra en tjänsteleverantör från ett annat medlemsland från att etablera sig eller utöva tjänster i ett annat medlemsland är alltså redan förbjudet enligt art 49. Hur skiljer sig då egentligen artikel 16 i tjänstedirektivet från artikel 49 i EG-fördraget, om båda syftar till att säkerställa den fria rörligheten för tjänster? EG-fördraget gäller med företräde framför nationell rätt inom EU. Kan direktivet tillföra något ytterligare?

Enligt den praxis som har gällt för fri rörlighet för tjänster har icke-diskriminering, nödvändighet och proportionalitet länge varit gällande rätt. Tjänsteleverantörer har, trots EG-fördragets artikel 49 och EG-domstolens praxis i bland annat *Säger/Dennemeyer*-målet, haft stora problem att utföra tjänster i andra medlemsländer i EU än etableringslandet.¹²⁵ Skälet till detta är delvis att det har saknats en tydlig metod som medlemsländerna har kunnat följa då det gäller att tillämpa dessa principer. Här tillför artikel 16 i tjänstedirektivet något som inte funnits tidigare. Istället för att ha en diffus rättslig ram via EG-fördraget och praxis finns det nu en likalydande implementeringsmetod som alla medlemsländer kan använda. Medlemsländerna är nu bundna att garantera samma frihet att tillhandahålla tjänster och se till

¹²⁵ se KOM 2002/441

att även de övriga tre grundläggande rättsprinciperna; icke-diskriminering, nödvändighet och proportionalitet genomsyrar nationell rätt. Den slutliga lydelsen av artikel 16 och införandet av ett tjänstedirektiv ger medlemsländerna ett tydligare system då det gäller hur dessa principer bör tillämpas och detta bör leda till att den fria rörligheten för tjänster ökar på den inre marknaden.

Direktivet skiljer sig också från tidigare gällande rätt på så sätt att medlemsstaterna nu måste automatiskt ta hänsyn till om de krav de ställer respekterar icke-diskriminerings-, nödvändighets- och proportionalitetskravet i artikel 16. Redan innan de ställer några krav på tjänsteleverantörer från andra medlemsländer måste deras krav överensstämma med dessa principer. Medlemsstaterna kan efter direktivets implementering anses vara indirekt tvungna att på förhand erkänna regler från ursprungsstatens rättsordning. Tidigare var inte detta något krav utan den mottagande medlemsstaten kunde vidta handelshindrande åtgärder och därefter motivera åtgärden.¹²⁶ Via artikel 49 i EG-fördraget och EG-domstolens domar snarare modifierades tolkningen av nationell rätt, i de fall ett värdland ställde krav på en tjänsteleverantör från ett annat medlemsland. Enligt direktivet måste nationell rätt överensstämma med direktivets regel och inte bara tolkas enligt dessa.

¹²⁶ Hettne, Gammalt blir nytt, s. 38

5 Innebörden av artikel 16 slutliga lydelse

I detta kapitel skall jag analysera den slutliga lydelsen artikel 16 har fått. Som utgångspunkt har jag tre olika alternativ.

1. Artikel 16 i dess slutliga lydelse utgör en lagstadgad princip om ömsesidigt erkännande.
2. Artikel 16 i dess slutliga lydelse är en ny konstruktion som inte tidigare använts på den inre marknaden.
3. Artikel 16 i dess slutliga lydelse stadgar fortfarande en ursprungslandsprincip.

Till sist skall jag ta ställning till vad jag anser att artikel 16, enligt dess slutliga lydelse, innebär och kommer att betyda för tjänstefriheten.

5.1 En princip om ömsesidigt erkännande?

Tjänstedirektivet ger medlemsländerna en skyldighet att se till att nationell lagstiftning ändras och överensstämmer med vad som stadgas i direktivet. Artikel 16 slutliga lydelse påminner mycket om principen om ömsesidigt erkännandes upplägg. Lagstiftaren verkar ha valt att använda samma typ av formulering i direktivet som principen om ömsesidigt erkännande. Skulle detta innebära att principen om ömsesidigt erkännande skall implementeras i nationell rätt?

Enligt EG-fördraget och vad som fastställts i praxis är det förbjudet att diskriminera en tjänsteleverantör direkt eller indirekt på grund av dess nationalitet eller etableringsstat. Likaså är det enligt principen om ömsesidigt erkännande förbjudet att ställa krav på en tjänsteleverantör från ett annat medlemsland som inte är nödvändiga för att tillgodose tvingande hänsyn och kraven måste vara proportionella på så sätt att målen inte kan nås med mindre inskränkande medel.¹²⁷ I artikel 16 i tjänstedirektivet finns samma krav, dock med ett begränsat antal tvingande hänsyn att hänvisa till. Innebär då detta att principen om ömsesidigt erkännande nu använts som regleringsprincip? Det nämns inget uttryckligen i direktivet eller någon annanstans att detta skulle vara principen om ömsesidigt erkännande. Det finns ju dock mycket stora likheter mellan direktivtexten och praxis.

Artikel 16:s likheter med principen om ömsesidigt erkännande är så stora att det finns skäl att anse att det är den principen som införts i direktivet. Det kan dock påpekas att det i direktivet nämns ett specifikt antal intressen som skall skyddas till skillnad från enligt principen om ömsesidigt erkännande. Enligt artikel 16.1.b får medlemsstaterna endast ställa

¹²⁷ Se mål 120/78 Cassis de Dijon samt mål C-76/90 Säger/Dennemeyer

sådana krav på tjänsteleverantörer från ett annat medlemsland som är nödvändiga med hänsyn till *allmän ordning, allmän säkerhet, folkhälsa eller miljöskydd*. Detta är en uppräkningslista av fyra av de tvingande hänsyn till allmänintresset som EG-domstolen utvecklat.¹²⁸ Frågan blir då om dessa fyra tvingande hänsyn som nämns i direktivet är uttömmande. Finns det även enligt direktivet möjlighet att åberopa andra skyddsvärda intressen skulle artikeln kunna sägas vara i stort sett identisk med principen om ömsesidigt erkännande. Detta anser jag är tveksamt då direktivet inte nämner att det skulle vara möjligt att även hänvisa till andra tvingande hänsyn, eller att de fyra som är uppräknade i artikel 16 bara är exempel. Detta tyder på att det inte är principen om ömsesidigt erkännande som nu lagfästs.¹²⁹

Något som talar för att det skulle vara principen om ömsesidigt erkännande som tagits in i direktivet är uttalandena från EU parlamentarikern Evelyn Gebhardt under processen med att skapa ett tjänstedirektiv. Hon ansåg att ett användande av ursprungslandsprincipen skulle innebära ett förkastande av principen om ömsesidigt erkännande som varit så framgångsrik på varuområdet. Hon ansåg istället att principen om ömsesidigt erkännande och gemensamma standarder borde användas.¹³⁰ Evelyn Gebhardt var även författare till det betänkande som Europaparlamentets utskott för den inre marknaden lämnade avseende direktivförslaget.¹³¹ Detta betänkande är dock ett av de få dokument som finns som hänvisar till principen om ömsesidigt erkännande. Det förslag som Evelyn Gebhardt lämnade rörande hur artikel 16 borde utformas i stället för att innehålla en ursprungslandsprincip, skiljer sig också betydligt från den utformning och det innehåll som artikel 16 nu har fått.¹³²

Skulle artikel 16 i dess slutliga lydelse ses som ett införande av principen om ömsesidigt erkännande i harmoniseringslagstiftning bör principen dock tillämpas mer inskränkt än enligt praxis då enbart fyra tvingande hänsyn till allmänintresset erkänns. Det skulle röra sig om en begränsad princip om ömsesidigt erkännande.

¹²⁸ Se lista på tvingande hänsyn i Kommerskollegium, Ursprungslandsprincipen i praktiken, s. 13

¹²⁹ Se även Hettne, Tjänstedirektivet på frammarsch?

¹³⁰ EU upplysningen, Parlamentsutskott debatterade tjänstedirektivet

¹³¹ Utskottet för den inre marknaden och konsumentskydd, Betänkande om förslaget till Europaparlamentets och rådets direktiv om tjänster på den inre marknaden (KOM (2004)0002 – C5 – 0069/2004- (2004)0001(COD)), A6-0409/2005

¹³² Det ändringsförslag som utskottets betänkande om förslaget till Europaparlamentets och rådets direktiv om tjänster på den inre marknaden kom med rörande artikel 16 löd:

”Ändringsförslag 110

Artikel 16

Allmänna bestämmelser

1. Medlemsstaterna skall se till att *alla tjänster som erbjuds av en tjänsteleverantör som är etablerad på deras territorium är förenliga med det rättssystem som gäller för tjänsteleverantörer i den medlemsstaten.*
2. *Medlemsstaterna skall inte begränsa möjligheten för en tjänsteleverantör som är etablerad i en annan medlemsstat att starta och utöva tjänsteverksamhet på deras territorium av skäl som hänför sig till de områden som samordnas genom detta direktiv eller andra gemenskapsinstrument.”*

5.2 En ny konstruktion?

Ursprungslandsprincipen i artikel 16 blev mycket kritiserad då det första förslaget från kommissionen kom. Rädslan för social dumpning och inkräktande på nationell suveränitet var stor. Vid kommissionens omarbetning av förslaget borde hänsyn ha tagits till åsikter från både europaparlamentet och rådet. Därmed borde också ursprungslandsprincipen helt ha lyfts ut ur direktivet. Faktum är att den slutliga lydelsen mycket väl kan karaktäriseras som en ursprungslandsprincip medan utformningen av artikeln påminner om principen om ömsesidigt erkännande.¹³³

En möjlighet är att det vi ser i artikel 16 är menat att utgöra en kompromiss mellan de båda principerna. Kommissionen kan, med inspiration från dessa båda principer, ha valt att skapa en ny regel. Det skulle innebära att de har tagit hänsyn till kritiken mot ursprungslandsprincipen samtidigt som de konstaterat att principen om ömsesidigt erkännande inte är avsedd att användas som regleringsprincip.

Europeiska ekonomiska och sociala kommitténs yttrande om tjänstedirektivet¹³⁴ går i linje med denna tanke. De ansåg att det var för tidigt att tillämpa ursprungslandsprincipen generellt på gränsöverskridande tjänster. Enligt dem bör harmonisering med höga arbetsskydds-, konsumentskydds- och miljöskyddsstandarder prioriteras inom de enskilda tjänstesektorerna. En ursprungslandsprincip lämpar sig enbart på områden som redan harmoniserats så pass att någon snedvridning eller social dumpning inte riskeras.¹³⁵ Europeiska ekonomiska och sociala kommittén ansåg att varje sektor borde ses över för att avgöra om ursprungslandsprincipen kan tillämpas där. Enligt dem skulle en harmonisering i två steg vara lämpligare, först en harmonisering på området och sedan ett införande av ursprungslandsprincipen.¹³⁶

I artikel 16.4 i tjänstedirektivet kan vi nu finna en bestämmelse som stadgar att senast den 28 december 2011 skall kommissionen lämna en rapport om tillämpningen av artikel 16 till Europaparlamentet. I denna rapport skall de beakta behovet av harmoniseringsåtgärder avseende den tjänsteverksamhet som omfattas av direktivet. Denna bestämmelse kan ha införts i direktivet på grund av Europeiska ekonomiska och sociala kommitténs yttrande. Avsikten kan vara att utreda om det efter år 2011 är möjligt att införa en ursprungslandsprincip, åtminstone på vissa områden. Avsikten kan också vara att områden som nu är undantagna från artikel 16: s tillämpnings område inte skall vara det längre. Den

¹³³ Se Hettne, Gammalt blir nytt, s 35

¹³⁴ Yttrande från Europeiska ekonomiska och sociala kommittén om "Förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om tjänster på den inre marknaden"

¹³⁵ Yttrande från Europeiska ekonomiska och sociala kommittén, p. 3.5.1 ff.

¹³⁶ Yttrande från Europeiska ekonomiska och sociala kommittén, p. 3.5.3 och 4.2.1

lydelse artikel 16 har fått i det slutliga direktivet kan måhända vara en tillfällig kompromiss i väntan på att tjänstemarknaden skall vara beredd på en ursprungslandsprincip.

5.3 En ursprungslandsprincip?

Som tidigare nämnts, se kapitel 3.2, är det möjligt att skilja på starka och svaga ursprungslandsprinciper. En stark ursprungslandsprincip är en princip som inte tillåter många undantag från huvudregeln, utan i de flesta fall är det ursprungslandets lag som skall tillämpas. En svag ursprungslandsprincip däremot tillåter värdlandet att göra ett stort antal undantag.¹³⁷ Artikel 16 i det slutliga tjänstedirektivet innehåller relativt strikta regler avseende de krav som en medlemsstat kan ställa på en tjänsteleverantör från en annan medlemsstat som vill starta eller utöva tjänsteverksamhet på dess territorium. Artikel 16-18 ger dock möjlighet för medlemsstaterna att i vissa fall ställa krav på en tjänsteleverantör från en annan medlemsstat och att tillämpa nationell rätt. Vi kan därför fråga oss om vi har att göra med en svag ursprungslandsprincip. Möjligen ville EU:s institutioner inte överge ursprungslandsprincipen helt och för att lugna de många oroliga aktörerna på tjänstemarknaden valde de att göra texten i artikel 16 något diffusare och tillåter att värdlandet tillämpar nationell rätt i fler fall. En lagstiftning som kräver att medlemsstaterna skall respektera tjänsteleverantörers rätt att etablera sig eller utöva tjänsteverksamhet samt garantera fritt tillträde till medlemsstaternas territorium, låter inte lika hård som en text som stadgar att tillhandahållare av tjänster uteslutande skall omfattas av ursprungslandets bestämmelser.

Det finns ett antal faktorer som talar för att ursprungslandsprincipen är kvar i tjänstedirektivet. Regionkommittén lämnade ett yttrande om det första förslaget till Europaparlamentets och rådets direktiv om tjänster på den inre marknaden.¹³⁸ De ansåg att det var motiverat att tjänstedirektivet skulle bygga på ursprungslandsprincipen. Regionkommittén konstaterade dock också att ursprungslandsprincipen inte var tillräckligt klart definierad i det ursprungliga förslaget och att principen borde förtydligas.¹³⁹ Möjligen har kommissionen tagit hänsyn till detta i sina ändringar av direktivet och i samband med att ursprungslandsprincipen fått så mycket kritik valt att definiera om artikel 16, samtidigt som de försökt förtydliga artikeln så mycket som möjligt. Det är dock inte säkert att avsikten varit att eliminera ursprungslandsprincipen helt.

¹³⁷ Otken Eriksson, Är vi mogna för ursprungslandsprincipen?, s. 545

¹³⁸ Yttrande från Regionkommittén om "Förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om tjänster på den inre marknaden"

¹³⁹ Yttrande från Regionkommittén, p. 1.7 samt 2.7 ff.

Det är också möjligt att göra en konsekvensanalys av artikel 16 i dess slutliga lydelse för att utreda huruvida det kan röra sig om en ursprungslandsprincip. Enligt gällande artikel 16 får ett medlemsland inte diskriminera tjänsteleverantörer från andra medlemsländer, inte ställa krav på en tjänsteleverantör som vill etablera sig eller utföra tjänster i medlemstaten som inte är nödvändiga med hänsyn till allmän ordning, allmän säkerhet, folkhälsa eller miljöskydd och kraven måste vara proportionella i förhållande till de intressen medlemsstaten vill skydda. Medlemsstaterna skall anta nationell rätt med stöd i tjänstedirektivet och som därmed överensstämmer med artikel 16. Detta betyder att ett värdland enbart i vissa undantagsfall kan kräva att en tjänsteleverantör från ett annat medlemsland skall följa värdlandets lagstiftning. Många av ursprungslandets regler måste godkännas av värdlandet per automatik.¹⁴⁰ Detta tyder på att ursprungslandsprincipen fortfarande är en del av artikel 16, om än förtäckt.

Denna ursprungslandsprincip skulle jag dock vilja karaktärisera som en svag ursprungslandsprincip, vilket diskuterats ovan, då den tillåter att värdlandet ställer krav på en utländsk tjänsteleverantör i fler fall än enligt det ursprungliga första förslaget.¹⁴¹ Enligt artikel 17 är det ett stort antal tjänster som inte omfattas av reglerna i artikel 16 och antalet enskilda undantag som nu kan göras från artikel 16 har blivit fler. Enligt artikel 18 kan man göra undantag från artikel 16 i enskilda fall, dessa undantag var dock möjliga även enligt det första förslaget. Kravet att enskilda undantag skall avse tjänsternas säkerhet, utövande av vårdyrke eller skydd av den allmänna ordningen ingår inte i artikel 18 i dess slutliga lydelse. Följaktligen kommer det att vara enklare att få tillstånd undantag i enskilda fall nu, än om artikeln behållit dess ursprungliga lydelse. Därmed stöds mitt påstående att artikel 16 utgör en svag ursprungslandsprincip.

Tillsynen över tjänsteleverantörer som tillfälligt utför en tjänst i ett annat medlemsland skall utövas av värdlandet enligt artikel 31 i det slutliga tjänstedirektivet. Enligt en stark ursprungslandsprincip, som den som stadgades i det ursprungliga förslaget, skall ursprungslandet ansvara för tillsynen av dess tjänsteleverantörer. Att tillsynen nu flyttats över till värdlandet innebär att en del av ursprungslandsprincipen lyfts bort och att den del som återstår försvagats.

Ursprungslandsprincipen har getts en något diskretare utformning och fått ett annat namn, men i grunden är det fortfarande kommissionens ursprungliga förslag som är kvar. Jörgen Hettne säger: ”Det är inte huvudregeln som är det viktiga. Fri rörlighet för tjänster är ingen

¹⁴⁰ Se Hettne, Gammalt blir nytt, s. 35

¹⁴¹ Jfr Otken Eriksson, Är vi mogna för ursprungslandsprincipen?, s. 544

nyhet. Det intressanta är vilka undantag som är tillåtna.”¹⁴² Eftersom det finns så pass små möjligheter för ett medlemsland att ställa krav på en tjänsteleverantör och antalet uttryckliga undantag från artikel 16 är begränsade, om än fler än enligt det första förslaget, innehåller det slutliga tjänstedirektivet snarare en svag ursprungslandsprincip än en kodifiering av principen om ömsesidigt erkännande.

Vänsterpartisten och europaparlamentarikern Eva-Britt Svensson anser att trots att direktivet har förbättrats i det andra förslaget så finns ursprungslandsprincipen kvar. Hon kommenterade att: ”Ursprungslandsprincipen har döpts om till ’Rätten att tillhandahålla tjänster i EU’, men den innebär fortfarande ungefär samma sak.”¹⁴³ Medlemmar av europaparlamentet har alltså uttalat sig om att ursprungslandsprincipen är kvar.

Här bör även skillnaderna mellan ursprungslandsprincipen, som en regleringsprincip, och principen om ömsesidigt erkännande, som utgör domstolsskapad rätt och är en tolkningsregel, nämnas.¹⁴⁴ Detta talar för att det är en ursprungslandsprincip som vi finner i artikel 16. Regionkommittén ansåg att genom att använda ursprungslandsprincipen i tjänstedirektivet skulle principen om ömsesidigt erkännande överföras till och omfatta även fri rörlighet för tjänster.¹⁴⁵ Jag tolkar det som om regionkommittén precis som Öberg anser att principen om ömsesidigt erkännande är en tolkningsregel medan ursprungslandsprincipen utgör en regleringsprincip som kan användas i harmoniseringslagstiftning.¹⁴⁶ Kommissionen har också de senaste åren konsekvent verkat för att införa så kallade inre marknads klausuler, som till exempel ursprungslandsprincipen, för att förverkliga den inre marknaden. De vill motverka att värdländer allt för ofta ställer upp stränga villkor som enligt EG-domstolens praxis kan motiveras med tvingande hänsyn till allmänintresset.¹⁴⁷ Därmed borde de även i detta direktiv ha gjort sitt yttersta för att få med ursprungslandsprincipen.

5.4 Avslutande reflektioner

Artikel 16 kommer troligtvis att ge samma konsekvenser oavsett vilken princip den ger uttryck för. Det är relativt tydligt genom artikelns text vad som gäller. Oavsett innebörden av artikeln är det dess stadgande som ska följas. Frågan om artikel 16 är en ursprungslandsprincip eller en princip om ömsesidigt erkännande är kanske inte så viktigt.

¹⁴² Hettne, Tjänstedirektivet på frammarsch?, s. 1 f.

¹⁴³ Selnes, europaortalen.se, Direktivet ökar EG-domstolens makt

¹⁴⁴ Se avsnitt 3.3 samt Öberg, s. 70

¹⁴⁵ Yttrande från Regionkommittén, p. 1.5

¹⁴⁶ Se Yttrande från Regionkommittén, p. 15 samt Öberg, s. 51 ff.

¹⁴⁷ Se Öberg, s. 70 f.

Artikel 16 faktiska konsekvenser är möjligen av större vikt. Innebörden av en sådan formulering som den i artikel 16 kan dock vara intressant för framtida harmonisering. Många av de diskussioner som uppstått kring detta direktiv skulle i så fall senare kunna undvikas.

Öberg anser dock att det är viktigt att skilja på principen om ömsesidigt erkännande och ursprungslandsprincipen. Han lägger stor vikt på att principen om ömsesidigt erkännande inte är en absolut eller automatisk regel. Ursprungslandsprincipen däremot anser Öberg bland annat har till syfte att utesluta att mottagarstaten ställer upp strängare villkor till skydd för konsumenter, villkor som enligt EG-domstolens praxis kan motiveras av tvingande hänsyn till allmänintresset. Enligt ursprungslandsprincipen skall ursprungslandets lag med automatik godkännas i värdlandet och den stävjar utvecklingen mot att den fria rörligheten får ge vika för hänsyn till skydd för konsumenter.¹⁴⁸ Enligt honom är det viktigt att utskilja vilken princip man har att göra med.

Min åsikt är att vi har kvar ursprungslandsprincipen, men en svag och urvattnad ursprungslandsprincip. De konsekvenser som texten i artikel 16 troligtvis kommer att ge är så lika de konsekvenser som en ursprungslandsprincip hade gett. Det är enbart i ett mindre antal fall som ett värdland kan ställa krav på en tjänsteleverantör från ett annat medlemsland och många av ursprungslandets regler måste godkännas i värdlandet per automatik.

Artikel 16 i dess slutliga lydelse påminner mycket om principen om ömsesidigt erkännande. Det är dock mycket möjligt att den utgör en svag ursprungslandsprincip. Definitionen av artikeln skiljer troligtvis från person till person. En förespråkare för ursprungslandsprincipen väljer att tolka den som en svag ursprungslandsprincip medan en motståndare till ursprungslandsprincipen, som ändå är för en verklig inre marknad för tjänster, troligtvis ser artikel 16 som en princip om ömsesidigt erkännande som lagfästs i begränsad form. Jag skulle påstå att detta är mer eller mindre samma sak. Det bör dock noteras att principen om ömsesidigt erkännande inte tillämpas fullt ut i direktivet. Det är enbart fyra skyddsintressen som kan rättfärdiga att ett värdland ställer krav på en tjänsteleverantör från ett annat medlemsland och direktivet skall implementeras i nationell rätt, vilket innebär att värdlandet mer direkt måste acceptera ursprungslandets lagstiftning. En svag ursprungslandsprincip och en princip om ömsesidigt erkännande i harmoniseringslagstiftning bör vara samma sak.

Det kan, om Öbergs tankegång skall bevaras, vara viktigt att behålla distinktionen mellan principen om ömsesidigt erkännande, så som den kommer till uttryck i praxis, och

¹⁴⁸ Öberg, s. 70 f.

ursprungslandsprincipen, som regleringsprincip. Det kan därmed vara lämpligt att fortsätta kalla artikel 16 för en ursprungslandsprincip, eftersom tjänstedirektivet är harmoniseringslagstiftning. Principen om ömsesidigt erkännande fortsätter att vara en tolkningsprincip och det finns ingen risk att möjligheten att övriga tvingande hänsyn till allmänintresset överförs till artikel 16. Principen om ömsesidigt erkännande som utvecklats i praxis får fortsätta att tillämpas som tidigare på varuområdet och på de tjänster som inte omfattas av direktivet. När artikel 16 i tjänstedirektivet tillämpas är det en svag ursprungslandsprincip som gäller. Då bevaras den distinktion mellan de båda principerna som Öberg anser är viktig.

5.5 Konsekvenser

Att vi nu har att göra med en svag ursprungslandsprincip kommer att innebära skillnader från den tidigare föreslagna starkare ursprungslandsprincipen. Att fler antal undantag tillåts och att huvudregeln inte längre är att det i stort sett alltid är ursprungslandets lagstiftning som skall tillämpas, leder till att direktivet i dess slutliga lydelse inte är lika ingripande som det ursprungliga förslaget var. Vilket påverkar den fria rörligheten för tjänster.

Det faktum att värdlandet nu ansvarar för tillsynen av tjänsteleverantörers verksamhet på dess territorium väger också tungt. Detta innebär att konkurrensen inom EU inte kommer att maximeras så som skulle ha varit möjligt, men det kan också vara så att viss social dumpning motverkas.

Många var rädda för att artikel 16 i dess ursprungliga lydelse skulle leda till social dumping. Jag tror inte att den risken var särskilt stor. Den slutliga utformning artikel 16 fått kan leda till att eventuella risker för social dumping minskar. Inte minst med tanke på att det stadgas i artikel 16.3 att medlemsstaterna oförhindrat får tillämpa egna regler för anställningsvillkor och villkor i kollektivavtal på alla tjänsteleverantörer inom deras territorium.

Inom de närmaste fem åren kommer det att vara intressant att följa implementeringen av direktivet och de konsekvenser som det får på tjänsteområdet. Det kan hända att vi efter utvärderingen av artikel 16 år 2011 får se ett införande av ursprungslandsprincipen som den stadgades i det första förslaget till tjänstedirektiv. Det är dock något som framtiden får utvisa.

6 Slutsats

Min slutsats är att det är en svag ursprungslandsprincip som stadgas i artikel 16 i tjänstedirektivet. Det anges inte i direktivtexten att artikel 16 skulle utgöra en ursprungslandsprincip, men dess konsekvenser talar för detta. Att benämna artikel 16 svag ursprungslandsprincip leder även till att gränsdragningen mellan ursprungslandsprincipen och principen om ömsesidigt erkännande behålls.

Det är möjligt att ifrågasätta om den inre marknaden för tjänster verkligen kommer att ändras *i grunden* genom detta direktiv, så som kommissionen ville. Jag tror dock att detta direktiv kommer ha en stark inverkan på den fria rörligheten för tjänster. Även om vi inte längre har en lika ingripande regel som den först föreslagna ursprungslandsprincipen, innebär det inte att de hinder tjänsteleverantörer mött kommer att finnas kvar. Tidigare kunde medlemsländer välja att fortsätta tillämpa sina regler på tjänsteleverantörer från andra medlemsländer, även om ett annat medlemsland blivit fällt av EG-domstolen, för att en sådan regel ansetts strida mot artikel 49 i EG-fördraget. Först då ett land blev stämt till EG-domstolen behövde de göra något åt sina regler. Artikel 16 i tjänstedirektivet innebär att alla medlemsländer måste avskaffa alla regler som innebär att icke-tillåtna krav ställs på tjänsteleverantörer från andra medlemsländer. Det går inte längre att vänta på en dom från EG-domstolen och sedan sluta ställa krav på tjänsteleverantören.¹⁴⁹

EG-domstolens praxis kommer att fortsätta gälla på de tjänsteområden som direktivet inte är tillämpligt. Jag anser att det är möjligt att direktivet kommer påverka medlemsländernas agerande även på dessa områden. De kommer möjligtvis att följa EG-domstolens domar i större utsträckning, även om domen inte fällt i ett mål de varit inblandade i, då direktivet kan leda till ökad acceptans för andra medlemsländers regler och tjänster genom erfarenheter från de områden som omfattas av direktivet.

Det första förslaget till tjänstedirektiv hade gett tjänsteföretagen mer långtgående rättigheter och medlemsstaterna färre ingripandemöjligheter än det slutliga tjänstedirektivet kommer att göra. Direktivet har därmed försvagats något, men troligtvis räcker detta för att öppna upp marknaden för tjänster inom EU. Direktivet innehåller fortfarande mycket annat, utöver artikel 16, som kommer leda till en ökad rörlighet för tjänster. Medlemsländerna kommer nu att behöva samarbeta mer och en konsekvens därav bör bli att medlemsstaterna litar mer på tjänster och regler från andra länder. Tjänsteleverantörer kommer ha lättare att förflytta sig inom EU eftersom många av de tidigare hindren måste tas bort och förtroendet

¹⁴⁹ Hettne, Gammalt blir nytt, s. 38

mellan medlemsstaterna blir större. Till exempel kommer krav på yrkeskvalifikationer eller registrering samt rekommenderade priser i de flesta fall att tas bort, då de strider mot direktivets regler om fri rörlighet för tjänster och etableringsfrihet för tjänsteleverantörer. De kontaktpunkter som varje medlemsstat skall inrätta är även en stor hjälp för tjänsteleverantörer som vill utöva tjänster i andra medlemsländer.

Konkurrensen bland tjänsteleverantörer kommer att öka, men möjligen kommer den inte att maximeras så som hade skett med den ursprungliga ursprungslandsprincipen. De faktiska konsekvenserna av det nya tjänstedirektivet kommer vi dock inte se på flera år då medlemsstaterna nu skall implementera direktivet i sin nationella lagstiftning. Först runt år 2010 kommer vi få ta del av dess faktiska resultat.

Källförteckning

Litteratur

Barnard, Catherine, *The Substantive Law of the EU - The four freedoms*, Oxford University Press, 2004.

Bernitz, U, Kjellgren, A, *Europarättens grunder*, andra upplagan, Norstedts Juridik, 2002.

Steiner, J, Woods, L, Twigg-Flesner, C, *EU Law*, nionde upplagan, Oxford University Press, 2006.

Öberg, Ulf, *Principen om ömsesidigt erkännande och ursprungslandsprincipen i gemenskapsrätten*, rapport till Nordisk Ministerråd, TemaNord, 2003.

Artiklar

Goudin, H, Wohlin, L & Lundgren, N, *Fruktbar kompromiss i tjänstedirektivet*, di.se 25/2 2006 (18/12 2006) <http://di.se/Index/Nyheter/2006/02/25/177508.htm?src=xlink>

Hettne, Jörgen, *Tjänstedirektivet på frammarsch?*, Sieps nyhetsbrev mars, 2006 s.1-2.

Hettne, Jörgen, *Gammalt blir nytt – svårigheten att kodifiera rättspraxis och återspegla rättsläget*, Vad hände(r) med den konstitutionella krisen i EU? Sieps 2006:6, s. 22-70.

Kjellgren, Anders, *Polska rörmokare och den gränslösa arbetsmarknaden för tjänster*, Europaperspektiv 2006, Santérus Förlag 2006.

Kommerskollegium, Ursprungslandsprincipen i praktiken, yttrande 2005-11-15, Dnr 100-565-2005.

Kommerskollegium, Ursprungslandsprincipen – den enda vägen?, yttrande, 2005-06-01, Dnr 100-565-2005.

Kommerskollegium, Ursprungslandsprincipen och svenska skyddsintressen, yttrande 2005-06-01, Dnr 100-565-2005.

Otken Eriksson, Ida, *Slagskepp eller kanonbåt? – EG-rättslig utvärdering av tjänstedirektivet*, Europaperspektiv 2005, Santérus Förlag 2005.

Otken Eriksson, Ida, *Är vi mogna för ursprungslandsprincipen?*, Europarättslig Tidskrift 2004 s. 543-547.

S:t Clair, Susanne, *Tjänstedirektivets undantag från ursprungslandsprincipen*, Europarättslig Tidskrift 2006 s. 15-26.

Svensson, *Rond tre om tjänstedirektivet i europaparlamentet*, Lön & Jobb 11/2005 (18/12 2006), <http://lon-jobb.nu/artikel.phtml?id=1769>

Zieradska, Ursula, *Tjänstedirektivet – ett hot mot välfärden eller en tillväxtmotor?*, Europarättslig Tidskrift 2006 s. 593-604.

Material från Europeiska Unionens institutioner

KOM 2000/888 Meddelande från kommissionen till rådet och Europaparlamentet – En strategi för tjänster på den inre marknaden.

KOM 2002/441 Rapport från kommissionen till rådet och europaparlamentet, Situationen på den inre marknaden för tjänster, Rapport inom ramen för den första etappen av strategin för tjänster på den inre marknaden.

KOM 2003/238 Kommissionens meddelande till rådet, europaparlamentet, europeiska ekonomiska och sociala kommittén och regionkommittén, Strategin för den inre marknaden, Prioriteringar för 2003-2006.

KOM 2004/2 Förslag till rådets och europaparlamentets direktiv om tjänster på den inre marknaden (framlagt av kommissionen).

KOM 2006/160 Ändrat förslag till rådets och europaparlamentets direktiv om tjänster på den inre marknaden (framlagt av kommissionen).

Yttrande från Regionkommittén om ”Förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om tjänster på den inre marknaden”, EUT 2005/C 43/06.

Yttrande från Europeiska ekonomiska och sociala kommittén om ”Förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om tjänster på den inre marknaden”, EUT 2005/C 221/20.

Europaparlamentets resolution om meddelandet från kommissionen till rådet, Europaparlamentet, Ekonomiska och sociala kommittén och Regionkommittén: Översyn av strategin för den inre marknaden 2002 - Att uppfylla löftena (KOM(2002) 171 - C5-0283/2002 - 2002/2143(COS)), EUT C43 E/325.

Utskottet för den inre marknaden och konsumentskydd, Betänkande om förslaget till Europaparlamentets och rådets direktiv om tjänster på den inre marknaden (KOM (2004)0002 – C5 – 0069/2004- (2004)0001(COD)), A6-0409/2005

Praxis

Dom av den 21 juni 1974 i mål 2/74, *Jean Reyners v. Belgium State*, REG 1974, s. 631.

Dom av den 20 februari 1979 i mål 120/78, *Rewe-Zentral*, kallat *Cassis de Dijon*, REG 1979, s. 649.

Dom av den 25 juli 1991 i mål C-76/90, *Manfred Säger v Dennemeyer & Co. Ltd.*, REG 1991, s. I-4221.

Dom av den 30 november 1995 i mål C-55/94, *Reinhard Gebhard mot Consiglio dell'Ordine degli Avvocati e Procuratori di Milano*, REG 1995, s. I-4165.

Övrigt

Brysselkontoret, Detta är Lissabonstrategin, 12/10 2004 (14/12 2006),
<http://www.brysselkontoret.com/article.asp?articleID=4349&articleCategoryID=13>

Brysselkontoret, Europafacket fördömer beslut om tjänstedirektivet, Brysselkontorets nyhetsbrev, 23/11 2005 (18/12 2006),
<http://www.brysselkontoret.com/article.asp?articleID=4652&articleCategoryID>

Europaparlamentet, Kompromiss om tjänstedirektivet?, Fri rörlighet för tjänster 4/9 2006 (24/1 2007), http://www.europarl.europa.eu/news/expert/infopress_page/056-5210-045-02-07-909-20060210IPR05172-14-02-2006-2006-false/default_sv.htm

EU upplysningen, Parlamentsutskott debatterade tjänstedirektivet 21/4 2005 (18/12 2006),
http://www.eu-upplysningen.se/templates/EUU/NewsArticleTemplate____3285.aspx

Selnes, europaportalen.se, Direktivet ökar EG-domstolens makt 13/2 2006 (12/12 2006),
http://www.europaportalen.se/index.php?page=5001&anchor_ID=undefined

ST, Fackförbundet för oss som valt att arbeta på statens och medborgarnas uppdrag, Tjänstedirektivet (18/12 2006), <http://www.st.org/index.php?id=4557>